

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 4 1977

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Redaktör Landsantikvarie Carin Bunte,
Lund

Redaktionskommitté

Professor Erik Cinthio, Lund

Länsantikvarie Evald Gustafsson,
Malmö

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Fil. dr. Anna-Christina Meurling, Lund

Intendent Gustaf Åberg, Simrishamn

innehåll

	Sid
Tom Ohlsson: Tidigkristna gravar i Löddeköpinge	1
Sten Skansjö: Kring några försvunna medeltidsbyar på Söderslätt	19
Aktuellt om antikvariskt	
Anita Esping-Bodén: Utgrävt i Nymölla	33
Lars Ersgård: Utgrävt i Skanör	34
Anders Ödman: Restaurerat	35
Anna Christina Meurling: Överlämnat	36

Tidigkristna gravar i Löddeköpinge

Av Tom Ohlsson

Rapport från det omfattande bebyggelsearkeologiska projektet i Löddeköpinge, som drivs av Lunds Universitets Historiska Museum, har lämnats i tidigare nummer av denna tidskrift.¹ Undersökningarna, som bedrivits under många år i samband med byns snabba expansion, har omfattat lämningarna efter en vikingatida och tidigmedeltida bebyggelse med tjocka kulturlager och huskonstruktioner. Ett omfattande fyndmaterial har påträffats, som belyser tidsställning, kontakter med yttervärlden samt olika funktioner inom bosättningen.² 1974 påträffades ett stort gravfält, som hör samman med en del av denna bosättning. I nedanstående artikel lämnas en preliminär redogörelse för de hittills framkomna resultaten. Undersökningen är ännu inte avslutad utan fortsätter under 1978.

Trots att väldiga markområden varit föremål för arkeologiska undersökningar i och omkring Löddeköpinge hade fram till 1974 inte en enda grav påträffats. Det var ju en självklarhet att de människor, som bott i det 100-tal hus som undersökts och vars avfall tillsammans med flygsand bildat upp till 2 meter tjocka fyndförande lager, inte bara levt utan också dött här

och blivit begravda i närheten av bebyggelsen. Varje år som ett nytt markområde skulle exploateras och arkeologiska undersökningar genomfördes var förhoppningarna stora att gravar skulle komma i dagen. Att man så länge har väntat på gravar beror inte på att dessa skulle ha större informationsvärde än boplatsslämningarna om det vikingatida Löddekö-

pinge utan på att gravar skulle vara ett ytterst värdefullt komplement till boplatslämningarna. Man skulle genom upptäckten av ett gravfält få de två viktigaste elementen inom en samhällsenhet, sammanhörande boplat och gravfält, tillgängliga för analys. Genom att analysera båda dessa delar tillsammans skulle man kunna ge djup och bredd åt den rekonstruktion av det forntida samhället som den bebyggelsearkeologiska undersökningen syftar till.

Genom tidigare års undersökningar är vi väl bekanta med de hustyper, som fanns i bebyggelsen under vikingatid och tidig medeltid, ca 800—1200. Husen man bott i är s k grophus, d v s hus där golvet legat under den egentliga markytan. Då man byggde husen grävde man först en ca 3 x 4 m stor och 0,5 m djup grop. Måtten kan variera. Gropen gjordes vanligen rektangulär. I gropens kortändar satte man ner stolpar och på dessa lade man sedan ett tak, som möjligen har nått ända ner till marken. Hur husen varit inredda vet vi mindre om. Vissa detaljer kan dock studeras som t ex att vissa hus har haft jordbänkar längs långsidorna. Dessa bänkar har troligen varit skodda med trä eller grästorvor. Inget av detta har dock bevarats i sanden där organiskt material snabbt försvinner. Detsamma gäller materialet i golv och väggar. I vissa hus kan man se antydningar till att plankor lagts på gropens botten och utgjort golv men vanligast förefaller det ha varit med stampat jordgolv. Väggarna har förmodligen bestått av upprättstående plankor eller en lerklinekonstruktion. I några av de hus, som kan dateras till 1000-talet har en ugn funnits i ena hörnet. Ugnen har haft en hästskoformad plan med en bottenplatta av lera. Över denna har man haft en välvd ugnskappa byggd av sten och lera. Ugns-

kappan har oftast rasat samman men genom en noggrann undersökning kan man ändå få en god uppfattning om konstruktionen. Av övrig inredning kan vävar påvisas. Vävtygder av bränd eller obränd lera påträffas ofta i golvnivån. Dessa har haft till uppgift att hålla varptrådarna sträckta i den upprättstående väven. Men de flesta av de inredningsdetaljer, som gjort grophuset till fungerande bostäder för människor är för alltid försvunna.

Under 1974 gjordes arkeologiska undersökningar i samband med byggandet av församlingshemmet strax norr om Löddeköpinge kyrka. En Löddeköpingebo meddelade då vid ett besök på grävningsplatsen att han vid markarbete på 1940-talet hade påträffat en människoskalle i en åker öster om Löddeköpinge kyrka.⁴⁾ Fyndplatsen besiktigades och resultatet av detta besök blev över förvåntan. Uppgiftslämnarens hund hade grävt sig in i ett kaninbo strax intill den utpekade fyndplatsen och bland den jord, som hunden krafsat fram fanns benfragment, delar av ett kranium, tänder samt ett underben. Hundens utgrävningsarbete undanröjde varje tvivel på att det fanns gravar inom området. Till all lycka var markägaren välvilligt inställd till att en mindre provundersökning gjordes för att utröna karaktären av dessa skelettfynd. Med hjälp av en schaktmaskin skalades matjordlagret av på en mindre yta och saken stor klar: här fanns platsen för ett omfattande gravfält.

Gravfältet ligger ca 300 m öster om Löddeköpinge kyrka, söder om vägen Löddeköpinge-Kävlinge. Området utgöres av åkermark. Uppe vid landsvägen är terrängen närmast flack men sluttar sedan svagt mot söder, ner mot Lödde å. Åt öster sluttar terrängen ner mot en kana-

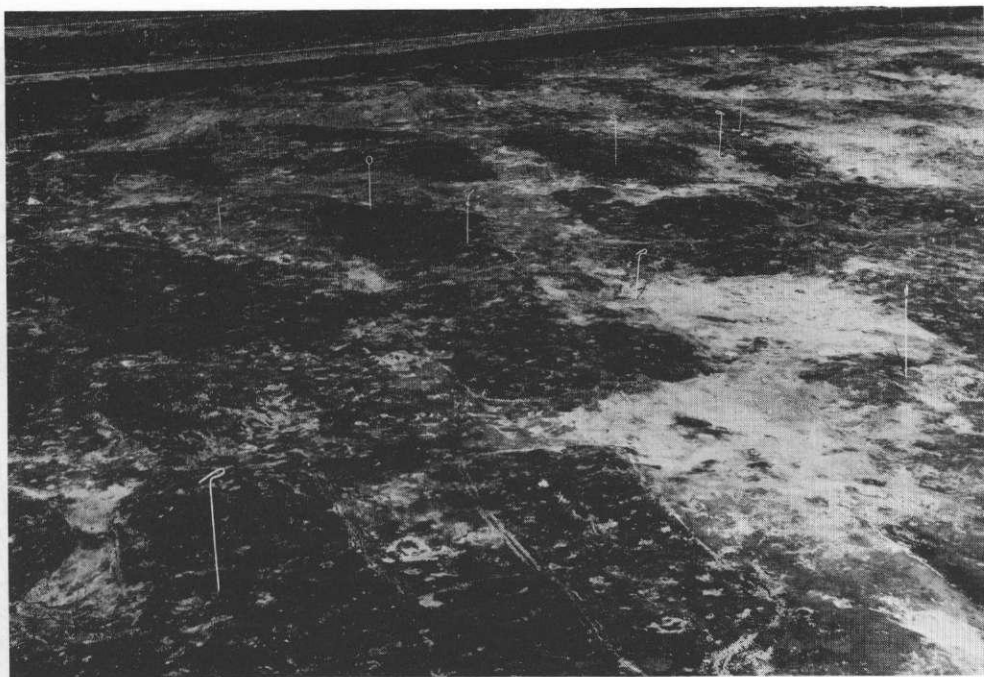

Fig. 1. Efter avschaktning med maskin ner till den sterila sanden avtecknar sig gravarna som mörka ovala färgningar.

liserad bäck. Mot väster finns en svag försänkning och väster om denna stiger terrängen upp mot kyrkan. Området ligger ca 13 m ö H. Från gravfältet har man en storslagen utsikt över Borgeby slott och de frodiga betesmarkerna i Lödde ås breda dalgång.

1974 års undersökning innebar att ett schakt togs upp med maskin i öst-västlig riktning tvärs över området. Matjordstäckets skalades försiktigt av ner till den sterila, gula sanden. I denna avtecknade sig en mängd mörka, långsträckta färgningar som visade sig vara gravar. Fig. 1. Denna första undersökning omfattade ett 50-tal gravar samtliga med obrända skelett. Skeletten var så väl bevarade att frågan om åldern på gravarna kunde ifrågasättas. Erfarenheter från andra undersök-

ningar av forntida gravfält i sandområden visar att skeletten oftast är mycket dåligt bevarade, ibland helt bortmultnade beroende på att den genomsläppliga, kalkfattiga sanden låter vatten rinna genom gravnen och urkalka skelettet. Det fanns alltså av den anledningen misstankar om att de välbevarade skeletten inte kunde sättas i samband med de undersökta boplatsslämningsarna utan var resultatet från någon sentida pest eller farsot. För att få bekräftelse på dessa frågor skickades delar av ett skelett till C-14 datering och denna gav värdet 920 ± 50 år e Kr. Härigenom stod det klart att gravarna hörde till boplatsen.

Den första undersökningen visade att matjordstäckets är mycket tunt framför allt i den norra delen av fältet, endast ca 20–30 cm. I flera gravar fanns spår av att

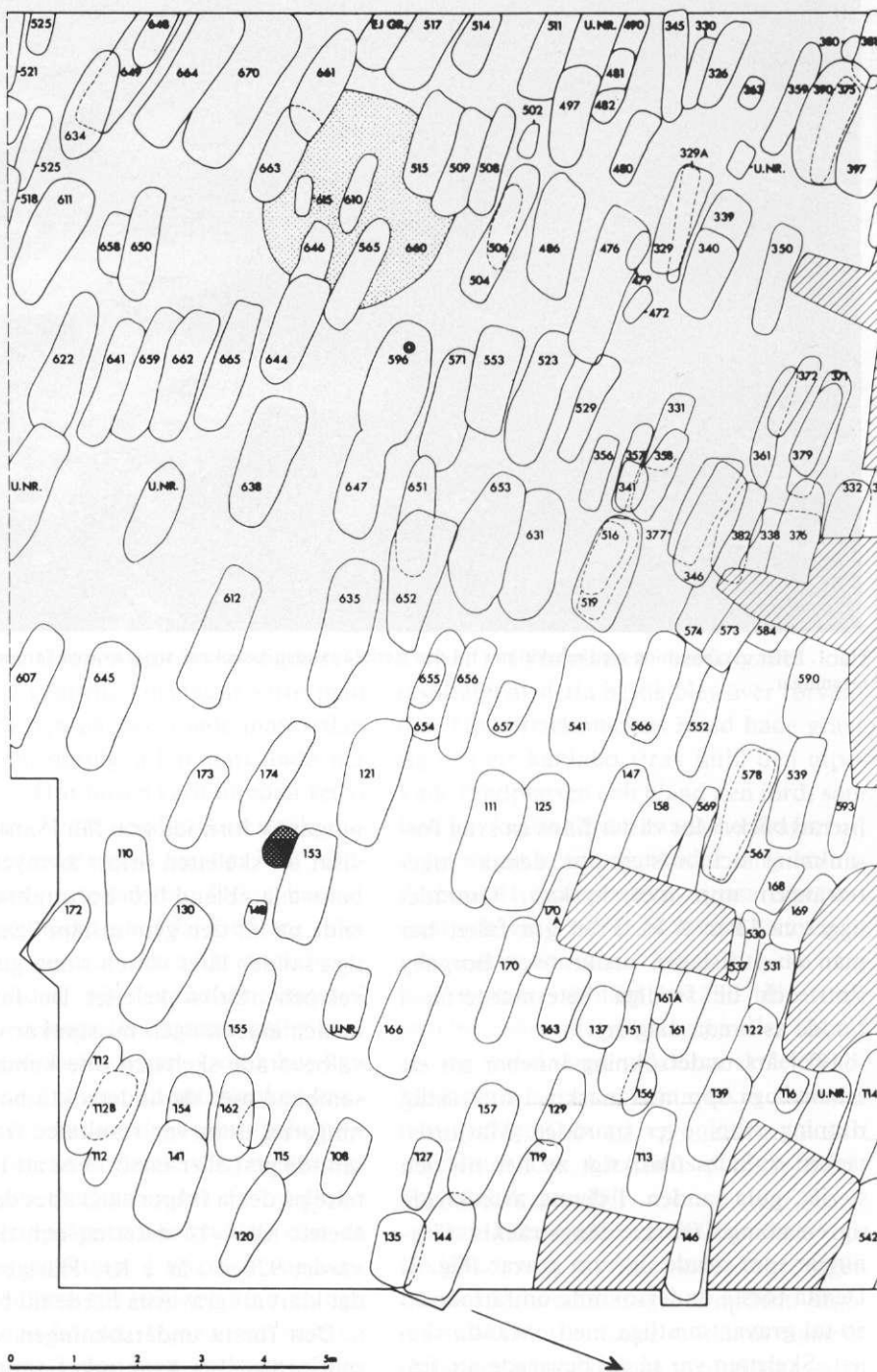

Fig. 2. Utsnitt av gravplanen i gravfältets södra del. Varje oval figur markerar en grav. De snedsgraverade ytorna utgöres av sentida störningar.

plöjningen hade skadat gravlägena och det framstod inte minst av den anledningen som angeläget att så stora delar som möjligt kunde undersökas. De följande årens undersökning kan därför sägas ha haft ett dubbelt syfte. Dels har det gällt att ta fram ett viktigt arkeologiskt material för rent vetenskapliga frågeställningar, dels att rädda gravarna från att plöjas sönder.

Undersökningarna bedrivs som en forskningsuppgift och bekostas av anslag från humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Efter 1977 års grävningssäsong har ca 725 gravar undersökts på en yta av ca 2100 m². Undersökningarna har omfattat både stora sammanhängande ytor och smalare schakt. De senare har tagits upp för att få fastställt gravfältets utsträckning. Eftersom en stor del av gravarna skulle ha spolierats av vidare plöjning har området arrenderats och ligger obrukat tills undersökningen är klar. Det är viktigt att här framhålla det goda samarbetet som funnits med åkermarkens nuvarande brukare. Hans positiva inställning och hjälpsamhet i olika situationer har varit nödvändig för hela undersökningens genomförande.⁴⁾

Genom recognoseringschakt har omfattningen på gravfältet delvis kunnat fastställas. I nord-sydlig riktning förekommer gravar på en sträcka av 63 meter. I dessa väderstreck är gränserna helt säkerställda. I öst-västlig riktning finns gravar på en sträcka av 76 meter. Åt öster kan man ana en begränsning genom att gravtätheten avtar men någon säker gräns är ännu inte fastställd. Gravar förekommer ända fram till västgränsen av den arrenderade marken och fortsätter ytterligare åt väster, hur långt är ännu okänt. Kommande undersökningar får avslöja detta. De undersökta områdena har en

genomsnittlig gravtäthet på ca 1 grav/m² och man kan alltså på goda grunder anta att gravfältet består av cirka 2000 gravar. De ca 725 undersökta gravarna utgör således endast en liten del av det totala antalet.

Alla gravarna ritas i förhållande till ett utlagt koordinationssystem med fasta mätpunkter, som gör det möjligt att registrera gravarnas förhållande till varandra. Härigenom kan en översiktsplan över gravfältet upprättas. Fig. 2. I varje enskild grav ritas konturen på den mörka färgningen, eventuella kistfärgningar, förekomst av spikar och nitar samt skelettet allt detta också i förhållande till fasta mätpunkter. Samtliga ritade nivåer eller enskilda detaljer bestäms lagermässigt i förhållande till varandra. Dessutom bestäms nivån på markytan i förhållande till skelettnivån. Samtliga skelettlägen fotograferas. Speciella detaljer på skelett eller i kistkonstruktionen dokumenteras också på svartvit och färgfilm.

De ovala mörkfärgningarna i den ljusa sanden visar de gropar som grävdes för att sätta ner kistan med den döde. Att de framträder som mörkfärgningar beror på att då groparna återfylldes efter gravsättningen bestod fyllningsjorden av en blandning av sand och matjord och det är denna inblandning av mörk jord som gör att groparna avtecknar sig mot den ljusa sanden. I botten på gravgropen har man ställt kistan med den döde.

Endast i undantagsfall har träet i kistan bevarats. I den genomsläppliga sanden har träet förmultnat. Kistan försvinner dock inte fullständigt utan lämnar en brunviolett färgning som gör det möjligt att se att olika typer av kistor har använts. Begravningar i kistor är helt dominerande och i de få fall där färgningar efter kistan inte kan ses kan man förmoda att den

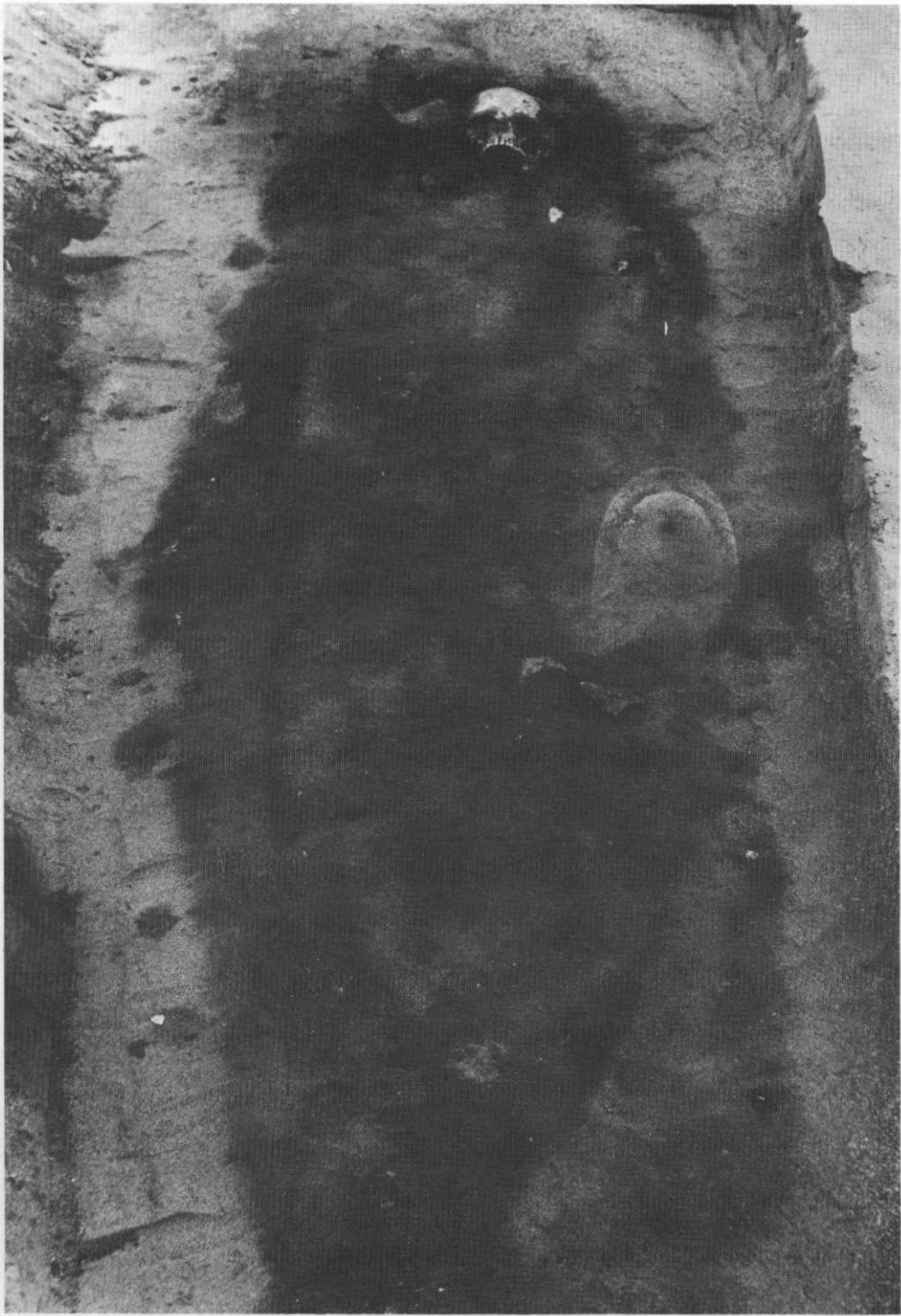

Fig. 3. Begravningarna har vanligen skett med den döde i en kista. I några fall förekommer dock begravningar i stockbåtar.

döde lagts ner i sin svepning. Samtliga gravar är orienterade öst-väst med huvudet i väster.

Vanligen har den döde lagts ner i en rektangulär eller trapetsoid kista. Den senare formen innebär att kistan är bredast vid huvudändan och smalnar av ner mot fötterna. Kistorna är tillverkade av plankor. Oftast är dessa sammanfogade med träpluggar men i ett stort antal gravar förekommer även spik. I vissa gravar finns parallella rader av nitar, som visar att plankorna här ursprungligen har haft en annan funktion. Det ligger närmast till hands att se dessa plankor som delar av bordläggningen till klinkbyggda båtar. Hela kistan behöver inte vara tillverkad av sådant material utan endast en sida eller locket. Plankkistorna visar på en varierad bild beträffande form, detaljer i konstruktionen och material. Denna bild av ett heterogent begravningsskick beträffande kistans utformning förstärks ytterligare av det 10-tal gravar där den döde lagts ner i en båt. Fig. 3. Dessa båtar, man får förmoda att det rör sig om stockbåtar, avtecknar sig som färgningar med en spetsig och en tvär ända. Stockbåtarna har förmodligen delats till passande längd. Att det rör sig om stockbåtar och inte om små, klinkbyggda roddbåtar framgår av att båtgravarna aldrig innehåller nitar. Seden att begrava den döde i en båt eller att göra gravmarkeringarna båtformiga finns redan under stenåldern. Kanske har man tänkt sig den sista resan som en sjöresa. Huruvida samma tanke ligger bakom dessa kristna begravningar i båtar är svårt att bedöma. Möjligen har äldre föreställningar dikterat kistans utformning. Det är kanske att pressa materialet alltför långt att tolka de kistor där sekundäransvänt båtvirke ingår som resultat av samma uppfattning. Det varierade

kistmaterialet både beträffande form och material behöver inte tolkas som uttryck för skilda trosuppfattningar. Bilden kan också förklaras av att man tagit det virke som var tillgängligt och att begravningsskicket inte föreskrev en speciell kistform.

Om kistmaterialet kan sägas vara heterogent så uppvisar skelettets placering i kistan en enahanda bild. I praktiskt taget samtliga 725 gravar ligger skelettet i utsträckt ryggläge med armarna längs-sidorna. Fig. 4. Endast i något enstaka fall påträffas händerna i bäckensskålen. Som tidigare påpekats ligger samtliga skelett orienterade i öster-väster med skallen i väster.

Det har inte varit möjligt att konstatera den ursprungliga marknivån från vilken gravarna grävts. I den norra delen på fältet ligger gravarna endast 20-30 cm under nuvarande markyta medan gravdjupet i den västra delen är ca 80 cm. Tidigmedeltida gravar brukar ha ett standardgravdjup på en aln, 60 cm.⁵⁾ Att gravdjupet varierar så kraftigt på fältet beror på att den ursprungliga topografin har förändrats. Detta beror dels på att odlingen har förorsakat jordflytningar i slänten dels på att vinden eroderat framför allt backens krön.

Undersökningen har kunnat fastlägga gravfältets gränser i norr och söder. Dessa har utgjorts av ca 50 cm breda diken, som framträder som mörka band i den ljusa sanden. På vissa sträckor är gränsen markerad med dubbla diken. Fig. 5. Man kan se att gravtätheten successivt minskar ut mot begränsningarna. Ingen grav ligger i direkt kontakt med norr- och sydbegränsningarna. Parallellt med norr- och sydbegränsningarna går ett liknande dike tvärs över gravfältet. Utsträckningen kan endast följas på en kortare sträcka. Detta

Fig. 4. Översiktsbild av ett parti av gravfältet. Skelettet ligger öst-västorienterade med händerna längs sidorna. I bakgrunden Löddeköpinge kyrka.

Fig. 5. Gravfältet har begränsats genom diken, som framträder som mörka färgningar i sanden.

har tolkats som en äldre begränsning av gravfältet. Man har uppenbarligen utvidgat gravfältet då den ursprungliga ytan var fullbelagd. Man kan se att diket, som går tvärs över fältet på flera ställen har skadats av gravläggningar.

Vinkelrät mot dessa öst-västorienterade gravfältsbegränsningar finns ett liknande dike i nord-sydlig riktning. Också detta dike är på vissa sträckor dubbelt. Diket går tvärs över fältet och har sannolikt utgjort en äldre öst- eller västbegränsning. Också detta dike är på flera ställen skadat av gravläggningar. Som tidigare framgått har säkra begränsningar åt öster och väster inte ännu fastställts. Det system av diken som framkommit och som tolkats som begränsningslinjer tyder på att gravfältet utvidgats åtminstone två gånger. På översiktsplanen kan man se tre skilda enheter, som delvis går i varandra.

Vilken del av gravfältet som utgör den ursprungliga ytan kan ännu inte säkert avgöras. Ytterligare undersökningar krävs för att klarlägga denna fråga.

Gravtätheten inom gravfältet varierar starkt. Ut mot kanterna av de undersökta ytorna ligger gravarna relativt glest. Gravarna ligger här separat och utan kontakt med varandra. Inom de mera centrala delarna av fältet är däremot gravtätheten mycket stor. Knappast någon grav ligger här separat utan gravarna skär in i varandra. Dessutom finns det inom detta gravtäta parti vissa områden med upp till tre lager gravar. Man har här inte tagit hänsyn till att äldre begravingar funnits utan skadat dessa vid nya begravingar. Denna bild av en varierande gravtäthet på fältet aktualiserar bl a frågan om det funnits någon form av markeringar ovan jord vid graven. Inom de partier där grav-

tätheten är låg ligger ofta gravarna ordnade i rader vilket kan tyda på att man sett de äldre gravarna och lagt nya alldeles intill. Man kan nästan ana att någon form av gravmarkering funnits. Inom de gravtåta partierna måste andra förhållanden ha rått. Antingen har det inte alls funnits någon markering eller också har dessa varit av ett så förgängligt material, ett enkelt träkors ?, att de försvunnit kort efter begravningen. Man ställer sig ibland undrande inför den okänslighet man visat genom att gräva sig igenom äldre gravar utan hänsyn till att skelettdelar kommit upp, skelettdelar, som sedan hamnat i den nya gravens fyllningsjord.

Det kan här vara på sin plats att kommentera de moderna skador som finns på gravfältet. Det har framgått tidigare att den moderna plöjningen skadat gravlägen framför allt i fältets norra del. Inom stora områden förekommer dessutom stukor, förvaringsgropar för potatis eller andra rotfrukter. En exakt datering av dessa stukor är svår att få fram, men de tillhör sannolikt 17—1800-talet. Hundratal skelettdelar måste ha kommit fram då man grävde dessa stukor. Det är därför egendomligt att det inte finns någon tradition i bygden om att man påträffar skelett inom ett visst område. Veterligen finns det inte någon sådan bland den nuvarande befolkningen. Det förefaller också egendomligt att man fortsatt att gräva dessa stukor inom detta skelettrika område. Dels var det matvaror man förvarade i dessa gropar dels finns det oftast en inbyggd respekt, rentav skräck för skelettdelar av människor. De skelettdelar som kommit upp då man grävde stukorna har hamnat i fyllningsjorden utan någon ordning då man fyllde stukan.

Då de först undersökta gravarna var helt fyndtomma kunde de inte dateras på

vanlig väg d v s genom de smycken eller andra föremål, som den döde fått med sig som gravgåvor. Den hedniska uppfattningen var ju att den döde behövde en viss utrustning också på andra sidan döden. De smyckeuppsättningar man påträffar i hedniska gravar visar att den döde gravlagts i sina kläder, där smyckena har en direkt funktion för att hålla samman dräkten. Vid övergången till kristendomen ändras uppfattningen om den dödes vidareexistens. Härigenom försvinner bruket med gravgåvor. I stället för att läggas ner i sin dräkt med smyckeuppsättningarna sveps nu den döde. Dessutom ändras gravorienteringen från att tidigare oftast ha varit norr—söder till en sträng öst—västlig orientering. De öst—västorienterade gravarna utan gravgåvor i Löddeköpinge visar klart att kristna gravtraditioner varit rådande.

Skandinaviens första kontakt med kristendomen torde ha skett redan under 800-talet men något avgörande inflytande på gravtraditionerna kommer först senare, under 1000-talet eller omkring år 1000. Den första dateringen med C-14 metoden gav ett av skeletten värdet 920 ± 50 år AD, d v s det övre värdet ligger på 970 e Kr. Sedan dess har ytterligare 13 gravar daterats med samma metod. Av tabellen framgår de värden som denna dateringsmetod har givit. Fig. 6.

Det var först under 1977 års grävningssäsong, som annat material kom fram, som kunde belysa tidsställningen av gravfältet. I 9 gravar har mynt eller delar av mynt påträffats. Fig. 7. Mynten är huvudsakligen danska 1000-talsmynt och några få utländska. Genom att mynten kan bestämmas till kungar vars regeringstid man känner kan man få fram den tidigast möjliga tidpunkten för gravläggningen, en s k datering post quem. En preliminär be-

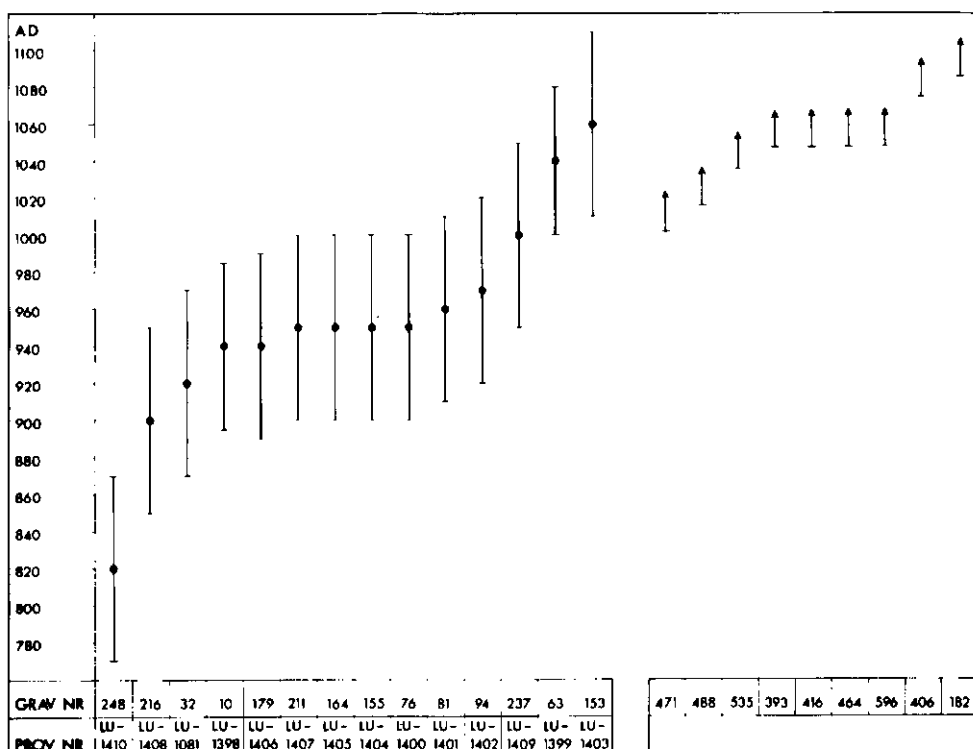

Fig. 6. En sammanställning av dateringsunderlaget för gravfältet. Som framgår ligger C-14 dateringarna genomgående för tidigt i förhållande till myntdateringarna.

stämning av mynten visar följande:

- grav 182. Olof Hunger 1085—96
- grav 393. Sven Estridsen 1047—74
- grav 406. Harald Hein 1075—80
- grav 416. Sven Estridsen
- grav 464. Sven Estridsen
- grav 471. Heinrich II, Deventer, Friesland 1002—1024
- grav 488. Knut den Store 1018—1035
- grav 535. Obest tyskt, tillhör perioden 1036—1059?
- grav 596. Sven Estridsen

En datering efter mynten innebär dock inte att man kan avgöra hur långt efter det att mynten börjat präglas, som graven anlagts. Mynten kan ju ha cirkulerat en längre eller kortare tid innan de hamnat i graven.

Att just mynt lagts ner i gravarna hänger samman med en redan under antiken spridd uppfattning att döden innebar en övergång över floden Styx där färjekarlen Karon krävde sin tribut i form av ett mynt. Man brukar beteckna dessa gravmynt Karonsmynt. Karonsmynt förekommer på flera olika skandinaviska gravplatser från järnåldern,⁶⁾ däremot är det ytterst sällsynt att de förekommer i kristna gravar.

Bland övriga fynd kan nämnas ett fragment av ett textilband med silverinslag. Enligt preliminära bestämmningar består bandet av silke med inslag av silketrådar omvirade med tunna silverband. Bandet är ca 2,5 cm brett. Silverinslaget är vävt så att ett diagonalmönster bildas.

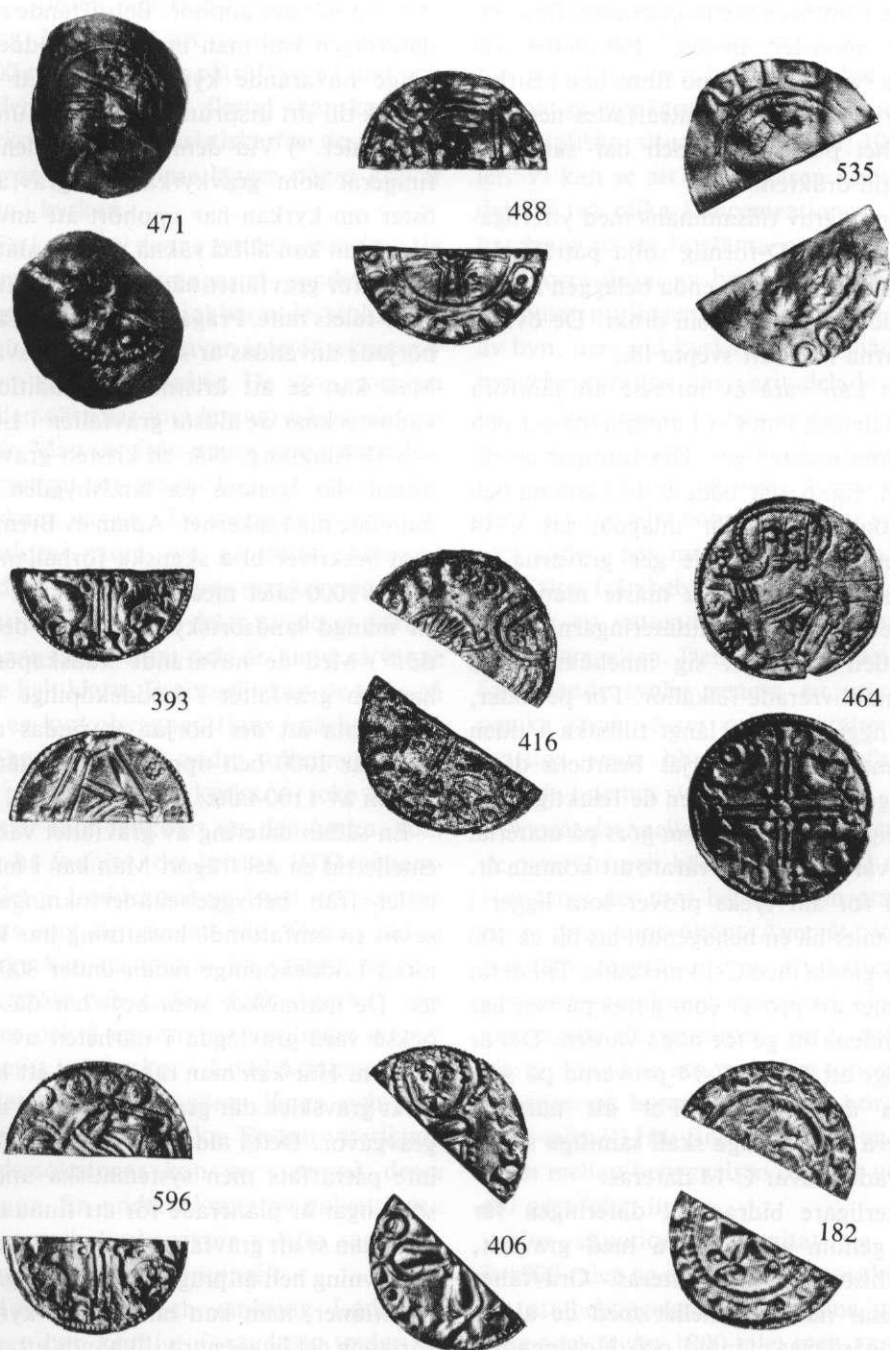

Fig. 7. Nio gravar har givit myntfynd. Mynten kommer från följande gravar: Översta raden från vänster: grav 471, 488, 535. Mellersta raden från vänster: 393, 416, 464. Undre raden från vänster: 596, 406, 182.

I de rombiska mellanpartierna finns ett flätat mönster invävt. Paralleller till denna typ av textilband finns bl a i Birka-materialet.⁷⁾ Bandet påträffades nere vid lårbenet på skelettet och har sannolikt hört till dräkten.

Denna grav tillsammans med ytterligare en där en D-formig sölja påträffades vid höftpartiet är de enda beläggen för att den döde lagts ner i sin dräkt. De övriga gravarna har haft svepta lik.

Det kan vara av intresse att jämföra den datering som C-14 analyserna ger och den som mynten ger. Det framgår av tabellen, fig. 6, där både C-14 värdena och myntdateringarna är inlagda, att C-14 värdena genomgående ger gravarna en högre ålder. Generellt måste man sätta större tilltro till myntdateringarna. C-14 metoden har visat sig innehålla delvis svårmanövrerade felkällor. För perioder, som ligger mycket långt tillbaka i tiden har man nyligen börjat bearbeta dessa med gott resultat.⁸⁾ Men de felaktigheter, som ligger i datering som görs på material nära vår egen tid är svårare att komma åt. Fram för allt tycks prover som ligger i 1000-talet ha en benägenhet att bli ca 100 år för gamla med C-14 metodik. Till detta kommer att prover som göres på ben har en tendens att ge för höga värden. Det är möjligt att felet i C-14 proverna på gravarna är konstant. För att närmare studera denna fråga skall samtliga mynt-daterade gravar C-14 dateras.

Ytterligare bidrag till dateringen får man genom att jämföra med gravfält, som historiskt kan dateras. Gravfältet uppvisar nära paralleller med de äldsta kyrkogårdarna i Lund och Helsingborg, två av Skånes 1000-tals städer, beträffande kistformer och skelettlägen.

Ett problem i samband med dateringen av gravfältet är när det börjar att använ-

das och när det upphör. Beträffande slut-dateringen kan man utgå från Löddeköpinge nuvarande kyrka. Denna är romansk till sitt ursprung d v s byggd under 1100-talet.¹⁰⁾ Vid denna tid bör den ha fungerat som gravkyrka och gravfältet öster om kyrkan har upphört att användas. Man kan alltså räkna med en slutdatering för gravfältet någon gång omkring 1100-talets mitt. Frågan om när gravfältet började användas är svårare att besvara. Man kan se att kristna gravtraditioner kännetecknar de äldsta gravfälten i Lund och Helsingborg. När en kristen gravtradition slår igenom på landsbygden vet man inte med säkerhet. Adam av Bremen, som beskriver bl a skånska förhållanden under 1000-talet meddelar att Skåne har en mängd landsortskyrkor under denna tid.¹¹⁾ Med de nuvarande kunskaper vi har om gravfältet i Löddeköpinge kan man anta att det börjar användas omkring år 1000 och upphör någon gång i mitten av 1100-talet.

En sådan datering av gravfältet väcker emellertid en del frågor. Man kan i materialet från bebyggelseundersökningarna se att en omfattande bosättning har funnits i Löddeköpinge redan under 800-talet. De människor som bott här då bör också vara gravlagda i närheten av boplatsen. Här kan man räkna med ett hedniskt gravskick där gravarna försetts med gravgåvor. Detta äldre gravfält har ännu inte påträffats men systematiska undersökningar är planerade för att finna det.

Vi kan se att gravfältet som nu är under utgrävning helt är präglad av kristna gravtraditioner, man kan tala om en kyrkogård och det ligger nära till hands att anta att det finns någon form av kyrkobyggnad i anslutning till gravarna. Det bör i så fall ha varit en träkyrka, en s k stavkyrka där de upprättstående stavarna har grävts

ner i jorden och bildat väggarna medan taket burits av grova stolpar. Sådana 1000-talskyrkor har påträffats i Lund och under golvet på ett flertal skånska lantkyrkor.¹³⁾ Karaktäristiskt för dessa kyrkor är att man inte lägger några gravar inne i kyrkan.

En kyrka av denna typ bör avteckna sig som mörka färningar i sanden efter väggarna och de takbärande stolparna, samt genom att gravar inte förekommer inom ett visst område. De ytor, som nu undersökts har inte lämnat några sådana spår. Man vet från andra gravfältundersökningar att gravtättheten är störst intill kyrkans väggar. De markerade gravförtätningar, som ses på fältet kommer under 1978 att studeras mycket noggrant. Hittills har endast delar av dessa förtätningar tagits fram och är ännu så länge inte helt klara. Eventuellt kan de tyda på att en kyrkobyggnad finns i närheten.

Det finns dock andra tolkningsförslag på problemet med kyrka — icke kyrka. Det är fullt tänkbart att den kyrka, som bör ha funnits i det kristna 1000-talssamhället i Löddeköpinge legat på samma plats som den nuvarande. Denna äldsta kyrka kan då tänkas ha saknat begravningsrätt och endast haft doprätt. Det finns också en tänkbar möjlighet att det funnits två kyrkor i Löddeköpinge. Spekulationerna kan göras långa och mer eller mindre sannolika. Endast ytterligare undersökningar kan ge svar på dessa frågor. En undersökning av golvet i den nuvarande kyrkan vore i detta sammanhang en spännande uppgift.

Terrängen i och omkring Löddeköpinge har kraftigt förändrats under de 1000 år som gått sedan byn var ett betydande samhälle. Man kan tala om en centralort för mellersta delen av Västskåne. På vissa ställen inom byn har mark-

ytan höjts upp till 2 meter genom att avfalls- och flygsandslager successivt har växt. Undersökningarna har dock kunnat ge en någorlunda god bild av den topografiska situationen under 1000-talet. Vi kan se att bebyggelsen varit uppdelad i två olika koncentrationer. Dessa har legat på de höglänta partierna, en i den norra delen av byn, där skolan och badhuset nu ligger, en i den södra delen av byn, nere vid kyrkan. Dessa båda bebyggelseområden har varit delade av en bäck, som runnit i väst—östlig riktning. Bäckfåran är numera utfylld och kan endast anas genom en svag försänkning. Bäckens delat bebyggelsen har vikit av mot söder, ner mot Lödde å och delat gravfältet från bebyggelsen. Det har alltså funnits ett vattendrag mellan gravfältet och bebyggelsen. Denna del av bäcken är fortfarande synlig genom en markerad svacka strax väster om gravfältet. Vid kraftiga regn blir vatten fortfarande stående i denna svacka.

Avståndet mellan gravfältets förmodade östgräns och bäcken är ca 100 meter. Hur långt ner mot bäcken som gravarna går är dock ännu okänt. Även åt öster har gravfältet begränsats av ett vattendrag, som idag är en kanaliserad bäck. Tidigare har denna förmodligen varit betydligt större. Man kan ana en sådan topografisk situation på kartmaterial från början av 1800-talet.¹⁴⁾ Här finns markerat en bäckravin mellan bebyggelsen och det område där gravfältet ligger.

Hur situationen gestaltat sig under 8—900-talen är däremot mera osäkert. Vi vet att bebyggelsen haft samma uppdelning som under 1000-talet men var gravfältet till denna del av bebyggelsen ligger är ännu okänt.

På ett flertal platser i Skåne känner vi vikingatida gravplatser, som inrättats

efter hednisk gravtradition. Den döde har lagts ner i sin dräkt med smycken och i vissa fall också med andra gravgåvor.¹⁵ Oftast kan man inte identifiera bebyggelsen som ligger bakom dessa gravfält från 8—900-talen. Det är ofta svårt att bedöma om ett sådant gravfält hör till en gård, en grupp av gårdar eller en egentlig bybildning. Storleken på dessa gravfält varierar men de innehåller sällan mer än ett 30-tal gravar. Genombrottet för den kristna läran har naturligtvis haft inflytande på en mängd samhällsfunktioner men i det arkeologiska materialet märker man det tydligast i gravfältets utseende. Gravgåvorna försvinner och gravarna blir genomgående öst-västorienterade.

De tidigkristna gravfälten/kyrkogårdarna känner vi endast från våra äldsta städer Lund och Helsingborg. Undersökningar här har blottlagt äldre kyrkor med tillhörande kyrkogårdar. Våra kunskaper om de tidigkristna förhållandena på landsbygden är däremot närmast obefintliga. Gravfältet i Löddeköpinge torde vara det hittills enda vi känner från den skånska landsbygden.

Det framtagna gravmaterialet är under bearbetning och mera detaljerad redovisning kan ännu inte göras. Ytterligare en grävningssäsong återstår dessutom innan hela materialet är framtaget. Redan nu kan emellertid några av de riktlinjer efter vilka gravfältet kommer att bearbetas omnämnas.

Det har framgått tidigare att gravfältet i stort sett endast innehåller fyndtomma gravar. Det kan ju förefalla egendomligt att man från arkeologiskt håll lägger så stor vikt vid ett material, som inte innehåller arkeologiska fynd i vanlig mening. Det material, som tas fram och som skall bearbetas är skeletten. Analysen av dessa utföres av osteologer och odontologer,

skelett- och tandexperter. Det är resultatet av deras arbete, som kommer att ligga till grund för den kulturhistoriska utvärderingen.

Denna tvärvetenskapliga inriktning är något som är en nödvändighet för arkeologin. Genom att samarbeta med andra vetenskapsgrenar kan man få information ur materialen som inte är tillgänglig med gängse arkeologisk metodik.

Den osteologiska-odontologiska undersökningen skall i första hand omfatta en totalundersökning avseende dödsålder, kön, kroppslängd, sjukdomstillstånd och skador. Tillsammans med de arkeologiska fynden ger detta en god uppfattning om levnadsbetingelserna för befolkningen. En delundersökning skall göras för att söka fastställa genetiskt samband inom skelettmaterialet. Detta göres genom att undersöka framförallt kranierna och frekvensen av de s k discrete traits, epigenetiska variationer i och på kraniet. Dessa består av helt normala anatomiska strukturer som uppträder på olika sätt och har helt olika utseende och ärvs efter ett visst genetisk mönster. Härigenom kan bl a släktskapsförhållandena undersökas. Ytterligare en delundersökning är planerad på ett mindre antal kranier angående förhållandet mellan utvecklade käkledsförslitningar och grava tandförluster i kindtandsområdet. Liknande undersökningar har gjorts på obduktionsmaterial och resultatet från denna delundersökning kan ha en klinisk nytta förutom den information den tillhör den osteologiska undersökningen. En röntgenologisk delundersökning är planerad som ett komplement till den odontologiska undersökningen. Röntgenundersökningen avser att undersöka sjukliga förändringar i käkarna. Även dessa undersökningar kan ha klinisk betydelse. En totalundersökning

skall göras beträffande tandstatus på skelleten. Slutligen planeras en delundersökning avseende blodgruppstillhörighet.¹⁶⁾

Resultaten av dessa undersökningar kommer att ligga till grund för en rad olika utvärderingar. Bearbetningen kan sägas bestå av två olika delar. För det första kommer en analys att göras på själva gravfältet. Genom ålders- och könsbestämningar kan en analys göras av 1000-talets befolkningssammansättning i Löddeköpinge.¹⁷⁾ Man kan bestämma befolkningspyramidens sammansättning, mortalitet, köns- och åldersfördelning, med ett ord en demografisk analys. Ett sådant arbete kommer att ske i nära samarbete med statistisk expertis och med statistiska metoder. Skelettmaterialet kommer också att ge uppgifter om skade- och sjukdomsfrekvens.

Vissa av skelettundersökningarna kan sättas i relation till vissa konkreta historiska frågeställningar. En av dessa är huruvida befolkningen varit homogen eller inte. Vi kan i det arkeologiska fyndmaterialet, framför allt i keramiken men också i bl a huskonstruktioner se tydliga inflytelser från områdena söder om Östersjön, som under denna tid var befolkad av slaviska stammar. Man har oftast sett förhållandena mellan Skandinavien och dessa områden som krigiska. En analys av discrete traits samt blodgruppsundersökning kommer kanske att visa att man istället har att räkna med en betydande befolkningsblandning som ett resultat av god samexistens och handel.

Den andra delen av gravfältsanalysen kommer att ske i kombination med boplatsmaterialet. Genom att man vet vilket befolkningsunderlag som fanns bakom de utgrävda boplatslämningarna kan man lägga en djupare dimension på analysen av fyndmaterialet. Man kan

göra bedömningar av boplatsstorlek i förhållande till folkmängd, göra uppskattningar av frekvensen av vissa fyndgrupper såsom keramik och djurben i förhållande till en känd folkmängd.

Kombinationen en omfattande boplat och ett omfattande gravfält som direkt kan knytas till varandra är något som ger Löddeköpingematerialet dess unika karaktär. Det finns från andra håll stora boplatmaterial respektive stora gravfältsmaterial men dessa kan knappast kombineras på samma sätt som i Löddeköpinge.

De material som vi har från de äldsta städerna är väl de närmaste parallellerna. Här försvåras möjligheterna till en totalanalys av att t ex flera kyrkor funnits samtidigt och befolkningen gravlagts på olika kyrkogårdar. Dessutom ger ju stadsarkeologiska undersökningar oftast ett begränsat utsnitt både av kyrkogårdar och bebyggelse. Möjligheterna till en komplett bild är härigenom starkt beskurna.

Den kanske intressantaste aspekten på materialet sådant det föreligger i Löddeköpinge är att man kan göra bedömningar av hur omgivningarna runt bosättningen utnyttjades. Genom att ha tillgång till befolkningstalen kan man grovt uppskatta hur stor livsmedelsproduktionen måste ha varit för att livnära befolkningen. Genom en geologisk analys av markförhållandena runt byn kan man bedöma möjligheterna till spannmålsproduktion och kreaturshållning. Kombinerat med pollenanalyser och bestämningar av djurbensmaterialet från bosättningen kan fynden från boplaten och gravfältet ge underlag för en rekonstruktion inte bara av själva boplaten utan också av de omgivningar, som var dess förutsättning. I arbetet med att analysera fram de resurser som fanns tillgängliga för livsme-

delproduktion skall också de möjligheter som ån och Öresund gav till fiske räknas in.

Det till synes ändlösa frampenslandet av skelett har alltså visat sig innebära en mängd olika möjligheter att belysa förhållanden i ett forntida samhälle. För att detta skall kunna ske krävs ett intensivt samarbete med andra vetenskapsgrenar. Det man menar med tvärvetenskap i arkeologiska sammanhang får inte bara innebära att man använder annan expertis för en eller annan analys. Tvärvetenskap måste innebära att skilda vetenskapsgrenar samverkar för att besvara konkreta frågeställningar. En bebyggelsearkeologisk undersökning resulterar ofta i ett skiftande material. Detta skall naturligtvis användas så intensivt som möjligt och bearbetas med så skiftande metoder som möjligt för att få fram kunskaper om äldre samhällsförhållanden. Det är dock viktigt att analyser och bearbetning sker parallellt med andra vetenskapsgrenar med konkreta frågeställningar som arbetsuppgift. De naturvetenskapliga discipliner, som arkeologin idag måste samarbeta med bör kopplas in så tidigt som möjligt i en bebyggelsearkeologisk undersökning för att man under arbetets gång skall lära sig förstå varandras språk och i samråd ta fram metoder och frågeställningar som ger det största utbytet. Här sker naturligtvis hela tiden en växelverkan mellan material och frågeställning. De arkeologiska undersökningsmetoderna måste kanske på någon punkt ändras för att ett viktigt osteologiskt material skall komma fram, nya utgrävningsmetoder måste kanske till för att ta fram ett material som tidigare kanske har negligerats. I arbete med att återskapa det förflutna måste samarbetet ske inom ett brett register.

NOTER:

¹⁾ T. Ohlsson: Vikingatid och medeltid i Löddeköpinge. Ale, historisk tidskrift för Skåneland 1/1973, s 27ff. Kristianstad 1973.

²⁾ T. Ohlsson: The Löddeköpinge Investigation I. Medd. fr. Luhm 1975-76, s 59ff. Lund 1976.

³⁾ Ett stort tack riktas till uppgiftslämnaren trädgårdsmästare Algot Nilsson för hans uppmärksamhet på 1940-talet och för hans vänlighet att delge oss uppgiften.

⁴⁾ Lantbrukare Evert Nilsson, Adalen, Löddeköpinge har på alla sätt varit behjälplig under de gångna årens undersökningar. Förf. vill rikta ett stort tack till honom för den välvilja och positiva inställning han visat för undersökningen.

⁵⁾ R. Blomqvist — A.W. Mårtensson: Thulegravningen 1961, s 43. Lund 1963.

⁶⁾ Ex.vis A. Kroman: Stengadegravpladsens mönster i I. Skaarup: Stengade II. Rudköping 1976.

⁷⁾ A. Geijer: Birka III. Die Textilfunden aus den Gräbern. Uppsala 1938.

⁸⁾ Diskussionen om kalibreringen av C-14 skalan är diskuterad C. Renfrew: Before civilization. London 1973.

⁹⁾ M. Weidhagen-Hallerdt: St. Clemens kyrka och kyrkogård i Helsingborg. Opubl. lic. avh. Lund. R. Blomqvist — A.W. Mårtensson, a.a., s 43ff.

A. W. Mårtensson: Uppgrävt förflutet för PK-banken i Lund, s 87ff. Malmö 1976.

En omfattande diskussion om dateringen av kisttyper och skelettlägen förs i R. Holmberg: Den skånska Öresundskustens medeltid. Lund 1977 samt L. Redin: Lagmanshejdan. Ett gravfält som spegling av sociala strukturer. Lund 1977.

¹⁰⁾ A. Liepe: Löddeköpinge kyrka. Sveriges kyrkor, band 148. Stockholm 1972.

¹¹⁾ L. Weibull: Den skånska kyrkans äldsta historia i Historisk tidskrift för Skåneland 5, s 121.

¹²⁾ R. Blomqvist — A.W. Mårtensson, a.a., s 16ff samt A.W. Mårtensson, a.a., s 16ff.

¹³⁾ Ex.vis E.Gustafsson — M. Weidhagen: Investigations in Hammarlunda kyrka i Res Mediaevalis, s 154ff. Karlshamn 1968.

¹⁴⁾ Skånska recognoseringskartan 1810.

¹⁵⁾ M. Strömberg: Ett gravfält från sen järnålder i Råga Hörstad i Skåne. Antikvariskt arkiv 35. Lund 1968.

¹⁶⁾ Den osteologiska undersökningen utföres av Lars-Erik Bergman, Lund i samarbete med Tandläkarhögskolan i Malmö.

¹⁷⁾ Den arkeologiska bearbetningen av gravfältet utföres av Hampus Cinthio, Lund.

Kring några försvunna medeltidsbyar på Söderslätt

Av Sten Skansjö

Ser man på Skåne i stort finns det fog för att påstå att den bygd man bebor och brukar i dag är samma som togs i anspråk redan under stenåldern. Inom bygden har emellertid förändring skett: såväl nedläggningar som nyetableringar av gårdar och byar har konstaterats under medeltidens lopp. Sten Skansjö, forskningsassistent inom Nordiska Ödegårdsprojektet, har närmre synat några övergivna skånska byar.

1.

Målsättningen med det s k Nordiska Ödegårdsprojektet har tidigare utförligt presenterats i denna tidskrift.¹⁾ Det kan därför räcka med att erinra om att projektets verksamhet är inriktat på att analysera sådana förhållanden, som berör bebyggelse, befolkning, odling, kolonisation och ödeläggelse i det agrara samhället från medeltiden och fram till en bit in på 1600-talet. Forskningsgrupper finns i alla de nordiska länderna, och arbetet har hittills bedrivits i form av ett stort antal geografiskt begränsade punktundersökningar. En av dessa berör Söderslätt, närmare bestämt stora delar av Skytts härad. Detta undersökningsområde (uo) har valts bl a därför att det i nordiskt perspektiv framstår som en bygd med utpräglat goda förutsättningar för jordbruk och med lång kontinuitet i odling och bebyggelse.

Problemställningar, källmaterial, metoder och resultat från denna undersök-

ning kommer att presenteras i ett senare sammanhang. Det kan dock vara på sin plats, att redan här, inför en lokalhistoriskt intresserad läsekrets, beröra några enstaka resultat. Man kan då rikta uppmärksamheten mot några exempel på sådana brott i bebyggelsens kontinuitet, som mot bakgrund av områdets karaktär av central odlingsbygd kan förefalla egenartade. Ett antal *permanenta nedläggelser av totala bybebyggelser* kan nämligen konstateras ha ägt rum inom uo under medeltiden.

Ett tiotal exempel på förmodade försvunna medeltidsbyar undersökes för närvarande. Många är delvis kända i tidigare litteratur, fr a genom Ingemar Ingers kortfattade men innehållsrika presentation av drygt 60 skånska ödehabitationer i denna tidskrift.²⁾ I ett avgränsat lokalt perspektiv kan dock ny kunskap vinnas i ett försök att analysera allt relevant mate-

rial kring enskilda nedlagda byar. Detta gäller särskilt som det i ett par fall varit möjligt att etablera ett tvärvetenskapligt samarbete med arkeologer. Det är fr a två sådana fall, jämte ett planerat, som denna artikel kortfattat behandlar.

2.

Studiet av ödebyar har beröring med många väsentliga aspekter på undersökningsperiodens sociala och ekonomiska historia. Fenomenet kan sålunda förknippas med varierande demografiska trender, med förändrad markanvändning och produktionsinriktning, med förändrad organisation och teknologi, med variationer i avgifter och skatter och med dessas effekter på jordägare, arrendatorer o s v.

En för fortsatta resonemang grundläggande forskningsuppgift blir då att söka avgöra, till vilka *varierande tids- och orsakssammanhang* de olika fallen av bebyggelsenedläggning bör hänföras:

Har nedläggningarna skett under tidig medeltid, högmedeltid, senmedeltid eller kanske så sent som under 1500- eller 1600-tal? Man kan som jämförelsepunkter finna exempel på nedläggningar inom ett så brett tidsspektrum från engelsk, tysk, dansk och svensk forskning, varför man inte på förhand kan binda sig vid en bestämd tidsperiod.

Skall nedläggningen av bebyggelser förklaras som ett *avsiktligt* led i en förändring av odlingssystem eller produktionsinriktning, eller som ett avfolknings- och *krisfenomen*?

Flera olika hypoteser kan här aktualiseras. I anslutning till modern svensk kulturgeografisk forskning skulle sålunda en nedlagd bebyggelse kunna ses som en följd av ett ökande befolkningstryck, vilket redan under tidig medeltid kan ha

nödvändiggjort en rationalisering. Denna kan ha bestått av etappvisa omregleringar av bebyggelsen och införande av nya odlingssystem och så småningom ha resulterat i de flergårdsbyar med trevångsbruk, som framträder i det äldre skriftliga källmaterialet. Denna bebyggelsegenetiska process bör ha lett till ett större antal nedläggningar, av vilka några är iakttagbara genom metrologiska metoder och marknamnsstudier.³⁾

I linje med denna förklaringsmodell går den s k Ballungsteorien, som lanserats av tyska kulturgeografer och som även utnyttjats inom dansk agrarhistorisk forskning. Enligt denna teori har enskilda mindre bebyggelser försvunnit genom sammanläggning (Ballung) till större bebyggelser, och detta har ägt rum från 1200-talet till 1500-talet och har satts i samband med trevångsbrukets successiva införande.⁴⁾ Liknande och andra typer av strukturell ödeläggelse kan alltså även förknippas med senmedeltiden.

För denna period kan det emellertid ligga nära till hands att tolka en försvunnen by som ett utslag av ett kristillstånd beroende på befolkningsminskning, vilket sålunda bör relateras till diskussionen kring den senmedeltida agrarkrisens verkningar i Norden och Västeuropa, framförallt avseende uppkomsten av permanent och total ödeläggelse av byar i centrala odlingsbygder.

Man kan inte heller utesluta möjligheten av eftermedeltida nedläggning av en bebyggelse, speciellt om denna kan lokaliseras till närheten av en huvudgård. I samband med den skånska godsägaradelns ekonomiska och politiska uppsving under 1500- och 1600-tal fördes nämligen en aktiv godspolitik, som kunde leda till betydande förändringar i bebyggelsestrukturen kring huvudgårdarna.

Dessa utvidgade vid denna tid ofta sina odlingsmarker, och denna expansion kunde ske på bekostnad av en eller flera gårdar eller ibland hela byar, som avhystes och nedlades.⁵⁾

Tolkningen av ödebyar kan givetvis nyanseras och preciseras i ytterligare flera riktningar. Vad som ovan sagts är emellertid nog för att klargöra, att förekomsten av nedlagda medeltida bebyggelser inom vilka kan ges *motstridande förklaringar* och hänföras till *skilda tidssammanhang*.

3

För att lösa sådana problem är det källmaterial, som en historiker traditionellt utnyttjar, ofta otillräckligt. Källsituationen kan nämligen variera avsevärt mellan de individuella ödehabitationerna. Ibland kan en bebyggelse vara tämligen väl beklagd i diplom, jordeböcker och andra skriftliga källor under sin medeltida existens, och en relativt snäv datering kan då ges nedläggningen. I andra fall kan medeltidsbelägg saknas, men väsentlig information kan erhållas, om man kombinerar bestämda uppgifter i en retrospektiv analys av vissa eftermedeltida källor. Det gäller främst det centrala kamerala materialet från 1500- och 1600-talen, det unika marknamnsbeståndet i Lunds stifts landebok från 1570-talet samt lantmäteriakter från 1600-, 1700- och 1800-tal. De båda senare källorna traderar en hel del bebyggelseindicerande marknamn och kartmaterialet ger i många fall möjligheter att rekonstruera omfattningen av en försvunnen bys tidigare markområde.

Ett lättillgängligt hjälpmedel för ett fortsatt lokaliseringsarbete erbjuder vidare den karta, som på 1930-talet uppgjordes av O Arrhenius över fosfathalten i de

skånska jordarna. Den skånska fosfatmetoden är numera inom arkeologisk och kulturgeografisk forskning ett väletablerat instrument för lokalisering av boplatser och bebyggelselägen. Den bygger som bekant på att kontinuerlig mänsklig aktivitet på samma plats genom organiskt avfall från människor och djur ger upphov till en fosfatackumulation, som fixeras i marken.⁶⁾ Om man sålunda inom ett rekonstruerat bymarksområde kan iakttaga en i förhållande till senare känd bebyggelse omotiverad förhöjning av jordens fosfat-innehåll enligt denna karta, kan den sannolika platsen för den nedlagda bebyggelsen antagas vara preliminärt avgränsad och identifierad.

En analys av ovan nämnda källor kan alltså leda fram till hypoteser om läget för namngivna ödehabitationer samt, ofta inom vida marginaler, om tidpunkten för bebyggelsens nedläggning. För att få dessa hypoteser bekräftade, blir det nödvändigt att i terrängen återfinna platsen för bebyggelsen samt att finna andra dateringsgrunder än uppgifterna i skriftliga källor. Här måste en historiker med sparsamt källmaterial söka tvärvetenskaplig assistans. Bland de grannvetenskaper, som har bebyggelse- och odlingsförhållanden i det gamla agrarsamhället som forskningsobjekt, är i samband med lokaliserings- och dateringsproblematiken *medeltidsarkeologin* främst av betydelse.

På nordisk och svensk botten är emellertid arkeologiska undersökningar av medeltidsbyar trots vissa undantag en vetenskapshistoriskt ung disciplin. Den pågående forskningen kan därför förväntas att först i en framtid ge samlade resultat med bärkraft och relevans för en mera generaliserad bedömning av problematiken kring nedlagda medeltida bebyggelser. För att utnyttja arkeologi i dessa

sammanhang kan man alltså för närvarande endast i begränsad utsträckning begagna föreliggande resultat. Vägen måste i de flesta fall i stället bli den, att arkeologisk expertis engageras för att kring enskilda nedlagda bebyggelser ta fram relevanta data, göra en bedömning av bebyggelsens art, utveckling och omfång samt datera dess existens och nedläggning. Det är givetvis först med kännedom om sådana omständigheter, som företeelserna mera precist kan placeras in i sina skilda förklaringssammanhang.

4.

De arkeologiska undersökningar, som berör medeltida lantlig profanbebyggelse inom uo, utgör sålunda för närvarande endast ett fåtal. Holger Arbman undersökte på 1930-talet en del av den märkliga byn Maglarp. Han fann då lämningar från ett bysamhälle, som låg strax öster

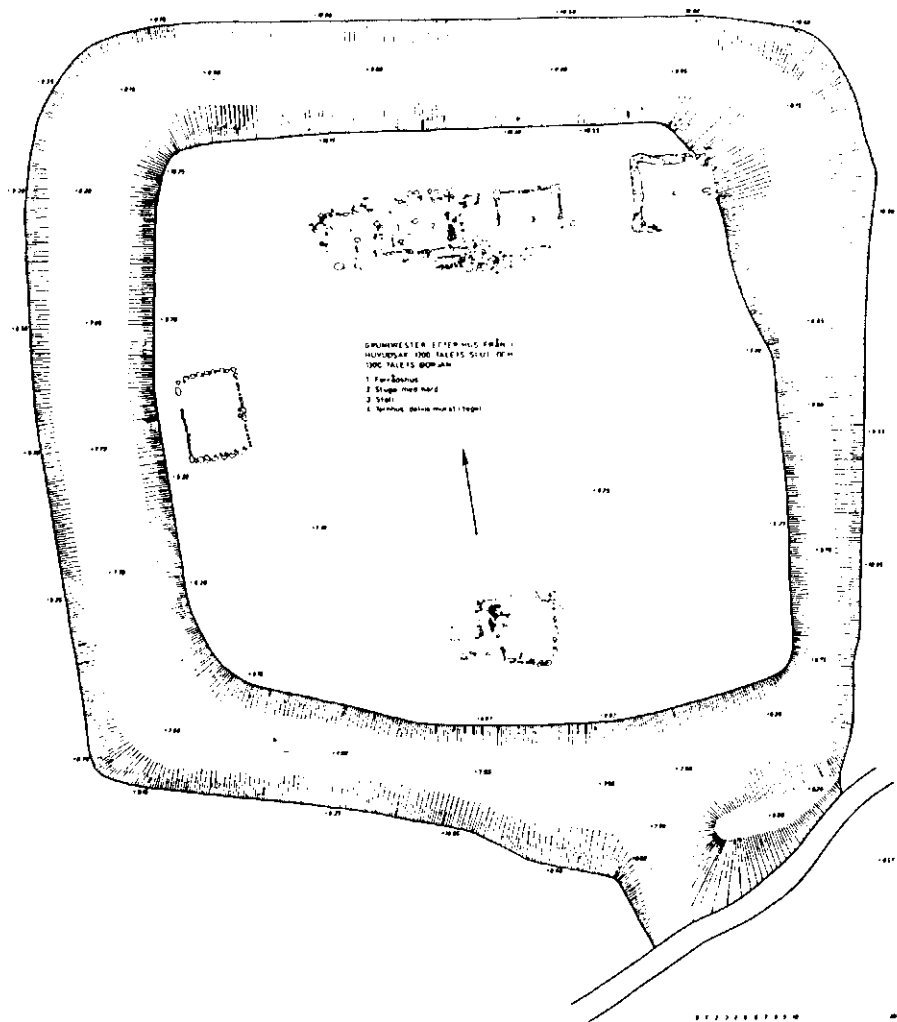
om *Maglarps stora by*, sådan denna tedde sig före enskiftet 1812. Byns existens dateras med hjälp av myntfynd och keramik till en period från 1100-talets slut till 1200-talets mitt. Etablerandet av byn sätter Arbman i samband med sillfiskets tilltagande betydelse, medan dess nedläggning antages bero på flyttning till platsen för den nybyggda kyrkan.⁷⁾ Frågan är emellertid om det här rör sig om en självständig by. Eftersom någon avgränsning västerut inte konstaterats, kan den av Arbman undersökta bebyggelsen ha anslutit till den kvarlevande byns gatumark. Detta kunde i så fall tyda på, att Maglarps by reducerats eller på annat sätt omreglerats under högmedeltiden. Enligt 1500-talskällorna framstår Maglarp som en av de största byarna i Skytts härad med sina 28 gårdar.

Åren 1948-50 undersökte Erik Cinthio en medeltida storgårdsanläggning med

Albäcksborg, Maglarps sn. Vid gården t v låg den medeltida byn.

Oversiktsplan

vallgrav, *Svenstorp*, belägen strax nordväst om Trelleborg. Här påvisas genom ett stort antal daterbara fynd en kontinuitet i bebyggelsen på platsen från 1100-talets början till mitten av 1300-talet, då den yngsta bebyggelsen permanent ned-

23

innebära en för området säregen bebyggelsestruktur, vartill dock ett antal ytterligare exempel torde kunna fogas. Det är vidare sannolikt möjligt att identifiera Svenstorp med vissa belägg i skriftligt källmaterial från 1300-talets mitt.

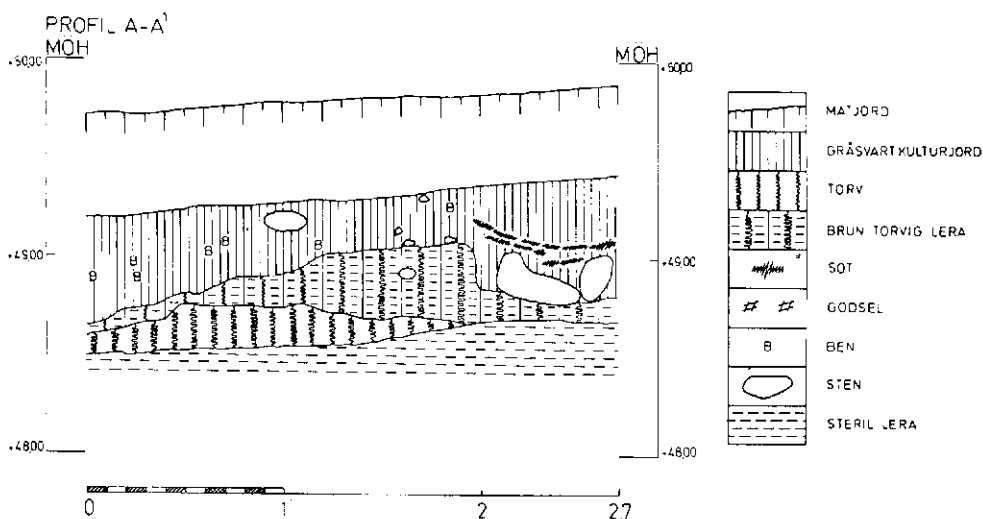
Genom verksamheten inom Nordiska Ödegårdsprojektet har hittills två arkeologiska provundersökningar initierats.

Den första berörde *Skevarp*, en försvunnen by inom nuvarande Anderslövs socken. Skevarp framstår som en för skånska förhållanden medelstor bybebyggelse med cirka 10 gårdar och med en areal på minst 450 tunnland. Den dominerande jordägaren var redan under medeltiden ägaren till det stora adelsgodset under Markie gård. Övriga kända medel-

Översiktsbild av Skevarpsmarken från söder.

Foto: B Jacobsson

Profilritning visande lagerbilden i ett avsnitt av Skevarpsmarken. Upprättad av B Jacobsson.

tida jordägare är Lunds domkyrka och domkapitel. Det första skriftliga belägget är från 1303 (Skipathorp). I ett diplom från 1359 antydes att byn delvis ligger öde, eftersom 3 gårdar av 8 anges utan landgilleuppgifter. I ett brev från 1409 anges 1 gård uttryckligen som öde. Skevarp omnämnes därefter inte som självständig bebyggelse, trots att samtliga landbogårdar under Markie huvudgård förtecknas i en jordebok från o. 1505 och att Skevarpsmarken från 1600-talet och framåt enligt lantmäteriakterna betraktas som huvudgårdens enskilda ägor.

Provgrävningen utfördes under hösten 1975 genom UV-Syd i Lund och leddes av amanuens Bengt Jacobsson. Den hade föregåtts av en fosfatkartering med drygt 1000 jordprover. Enligt grävningsrapporten bekräftades existensen av en medeltida bebyggelse på den lokaliserade platsen. Modern odlingsteknik tycks dock ha haft en förödande inverkan på mera påtagliga byggnadslämningar. I någon provgröp återfanns emellertid nedgrävda av-

fallsanläggningar, i andra påträffades medeltida kulturlager med fynd av keramik, husdjursben, vävtyngder, tegelflis, järnspik m m. Det daterbara materialet pekar mot en kontinuitet i bebyggelsen på platsen från 1000-talet till en bit in på 1400-talet.)

Arkeologiskt fyndmaterial och historiskt källmaterial har härigenom kunnat ge kompletterande fakta kring en enskild ödeby, och ett säkrare underlag har skapats för vidare resonemang om orsaken till Skevarps nedläggning. Ägarförhållandena i byn och dennas belägenhet invid en större huvudgårdsby (St. Markie) kunde nämligen annars ha pekat på den förklaringen, att en expanderande huvudgårdsdrift under 1500-talet lett till avsiktlig avhysning av landbor och nedläggning av bebyggelsen. Den sannolika partiella ödeläggelsen från åren 1359 och 1409 tyder däremot, tillsammans med den arkeologiska dateringen av byns nedläggning, på att vi primärt har att göra med ett senmedeltida regressfenomen. Som sådant kan

det möjligen sättas i samband med den kulmination av tecken på en agrarkris, som man inom dansk forskning har funnit vid 1400-talets första decennier.¹⁰⁾

Ett helt annat källäge präglar den andra av de ödebyar, som nyligen blivit föremål för provgrävning, nämligen *Understorp*, beläget mellan V.Vemmerlöv och Gylle kyrkbyar. Här saknas skriftliga medeltidsbelägg helt, men uppgifter i kameralt 1500-talsmaterial ger i kombination med marknamnsstudier och kartanalys underlag för att retrospektivt konstatera en för-

svunnen bebyggelse. Dess markområde kan rekonstrueras, och inom detta indiceras bebyggelsens läge genom fosfatförhöjningar i jorden samt ytfynd av medeltida keramik. Bebyggelsens typ framstår här som något oklar. Medan traditionskällor från 1700-talet ger antydningar om då synliga ruiner efter en storgårdsanläggning, tyder uppgifterna i det kameralt materialet från 1500- och 1600-talen på en försvunnen flergårdsby. Ett flertal ägare gör nämligen från 1500-talets mitt anspråk på del i Understorps mark.

Från Skevarpsundersökningen: en laggad avfallstunna, delvis bortgrävd. På botten en hornskaftad järnkniv, av allt att döma tappad i tunnan av en senmedeltida Skevarpsbo. Foto: B Jacobsson

Från Understorpsgrävningen: översiktsbild mot Understorps gård i sydväst. Gården har återupptagit den nedlagda bebyggelsens namn, som kvarlevat som marknamn genom seklarna. I bildens mittparti skymtar två grävande agrarhistoriker.

Foto: L Ersgård

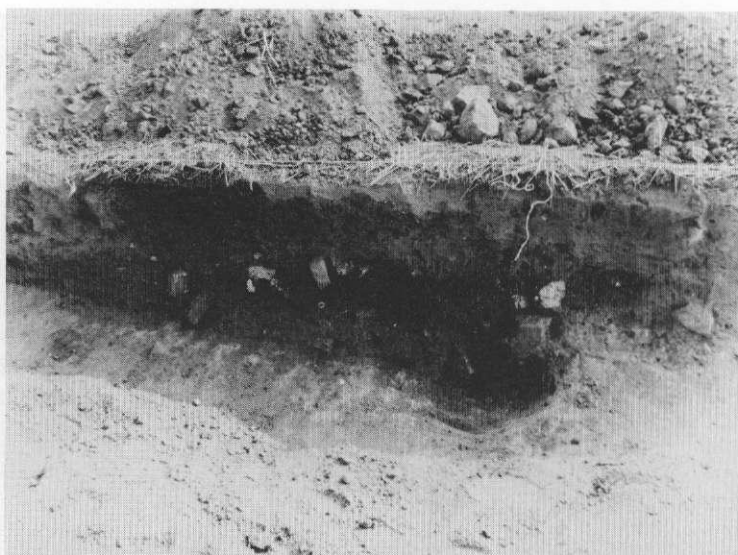
Provgrävningen ägde rum hösten 1976 och leddes av amanuens Lars Ersgård vid Lunds Universitets Historiska Museum. Undersökningen bekräftade att det funnits medeltida bebyggelse på den lokaliserade platsen genom fynd av keramik, kammar, knivar, järnspik, bränd lera och djurben. Bortsett från en smärre stensättning och ett par nedgrävningar tycks även här senare tiders intensiva odling ha utplånat direkta rester av byggnader och anläggningar. Olika keramiktyper tyder på att bebyggelse funnits på platsen från 1000-tal till 1300-tal.¹¹⁾

Det bör tillfogas, att endast en del av det område, vartill Understorps försvunna bebyggelse preliminärt hade lokalise-

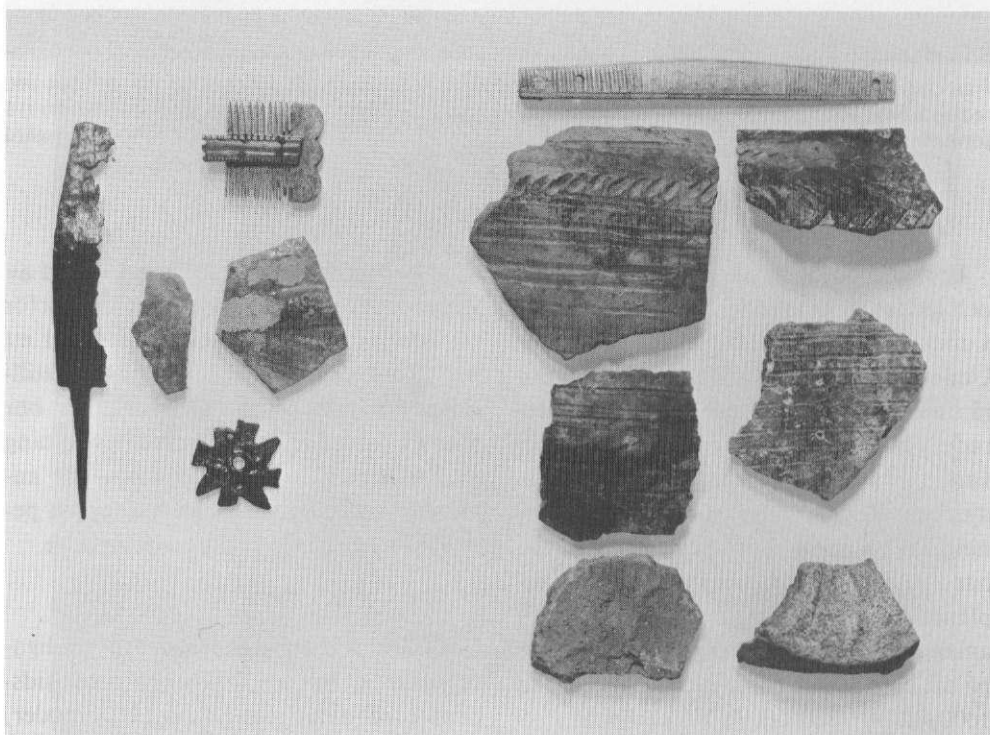
rats, har kunnat undersökas på grund av växande höstgröda. Avsikten är därför att komplettera undersökningen med ett par provgropar på det vid grävningstillfället besådda fältet. Dessförinnan bör man nog avstå från en samlad bedömning av materialet kring Understorp, där annars de arkeologiska observationerna pekar mot en tämligen tidig ödeläggelse.

5.

Det finns skäl att utgå ifrån, att ytterligare ett antal fall av försvunna medeltidsbyar med ovan nämnda arbetsmetoder, men med varierande säkerhet i indikationerna, kan lokaliseras inom uo. Om arkeologisk medverkan i form av terräng-

Från Understorp: detalj av ett schakt visande en nergrävning. Foto: L Ersgård

Fynd från den arkeologiska undersökningen vid Understorp 1976. Till vänster dubbelkam av ben, skärvor av äldre, glaserat rödgods, järnkniv samt sporrtrissa av järn (12—1300-tal). Till höger enkelkam av ben och skärvor av vendiskt svartgods (1000—1100-tal). Foto: B Centervall

studier med ytbesiktning samt någon form av provgrävning kan sättas in, skulle nödvändigt underlag skapas för en vidare diskussion, såväl inom ramen för den lokalt avgränsade undersökningen som i ett komparativt nordiskt perspektiv.

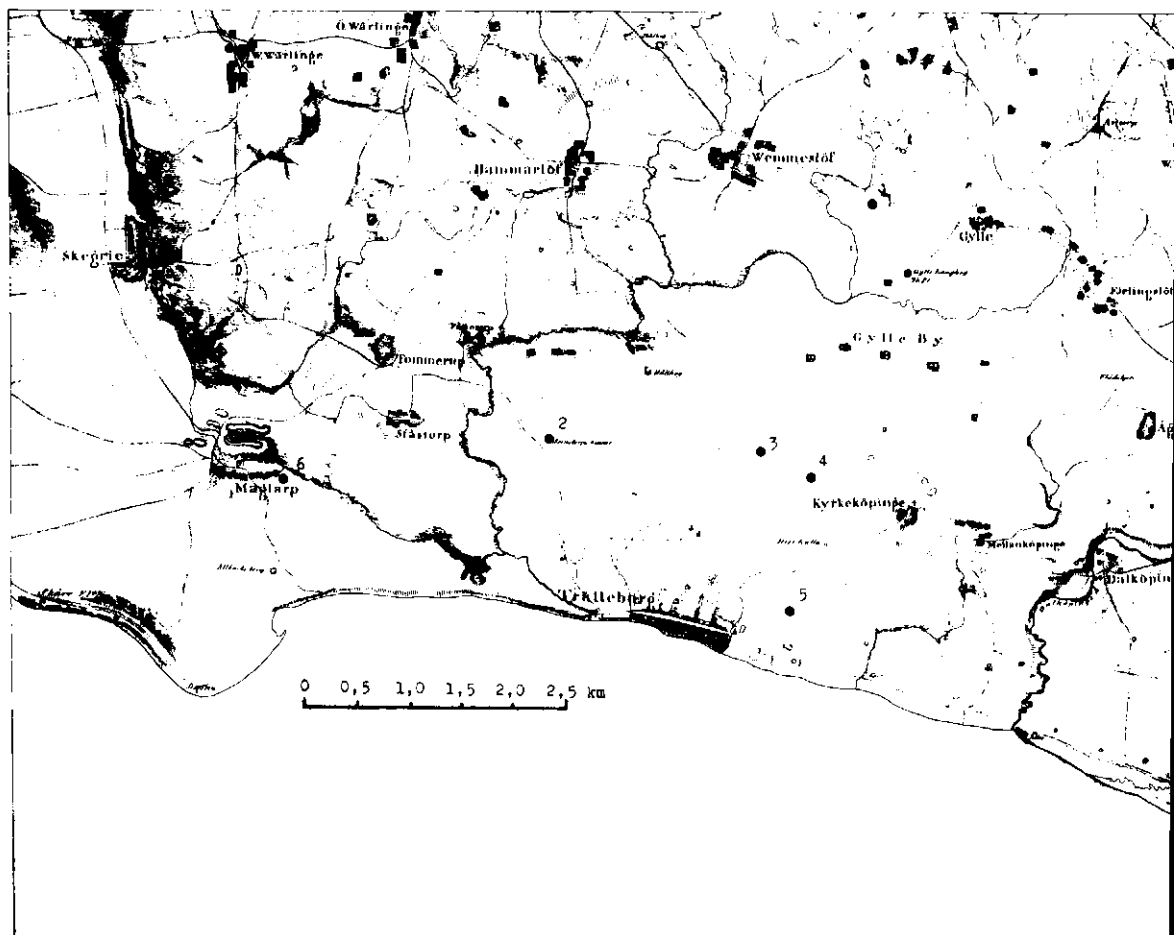
Man torde härvid också kunna räkna med ett starkt inomvetenskapligt arkeologiskt intresse, såväl för en fördjupad inventering som för andra former av undersökningar rörande försvunnen medeltida lantlig profanbebyggelse. Det måste i sammanhanget understrykas, att vi rör oss inom ett område, som i samband med riksplaneringen av kulturminnesvårdens företrädare framställts som särskilt betydelsefullt att intensivundersöka, dokumentera och bevara. Som ett "riksintresse" framställles härvid Söderslätt, och som dess kärnområde anges landskapspartiet öster om Vellinge och norr om Trelleborg. Här hotas kulturminnesvårdens intressen av storstadsexpansionen och dess följder.¹²⁾ En annan fara ligger i att detta område är särskilt exponerat för moderna jordbruksmetoder, som medför bortodling av fornminnen.¹³⁾

Ett under våren 1977 pågående utvidgat lokaliseringsarbete inom ramen för Nordiska Ödegårdsprojektets Söderslättundersökning inger bestämda förhoppningar i särskilt ett fall: mot bakgrund av det ovan sagda framstår det nämligen som speciellt angeläget att närmare uppmärksamma den försvunna medeltidsbyn *Västra Köpinge*.

Denna by har tidigare behandlats i litteraturen, fr a av Harald Lindal¹⁴⁾ och Ingers.¹⁵⁾ Det är sålunda känt, att byn bör ha varit belägen väster om Kyrkoköpinge, eftersom dessa båda byar omnämnes i samma bevarade originaldokument från år 1303. Vid detta tillfälle donerades 1 gård i Kyrkoköpinge och 4 gårdar "in

Västraköpinge" till upprättandet av en altarstiftelse i Lunds domkyrka.¹⁶⁾ V.Köpinge har alltså varit en by med mark och åbyggnader för minst 4 gårdar. Nästa belägg för V.Köpinge har vi först år 1476. Då är Lunds domkapitel fortfarande jordägare i byn, men bebyggelsen ligger av allt att döma öde. Vid detta tillfälle får nämligen Trelleborgs borgmästare, råd och menig allmoge genom kontrakt med den kanik, som då innehade det år 1303 stiftade altaret, arrendera "teel wor byes nytte och gaffn een marc, som aff ærelde haffwer wareth een by, som heeth Wæstre Köpinge".¹⁷⁾ Byn måste alltså ha lagts öde någon gång mellan 1303 och 1476, men den närmare tidpunkten framgår inte klart.

Det vore värdefullt att här undersöka, om nedläggningarna av V.Köpinge och det närbelägna Svenstorp möjligen kan ha haft något kronologiskt och kausalt samband. Man skulle i så fall kunna arbeta med två förklaringshypoteser, som åtminstone skenbart är motstridande. Å ena sidan skulle nedläggningarna kunna ses som ett utslag av bestämda krisfenomen, eftersom bebyggelser i en kuststads omedelbara omgivning måste löpa återkommande risk att på ett förödande sätt drabbas i händelse av t ex krig och epidemier. Å andra sidan skulle nedläggningarna kunna sättas i samband med ett uppsving i stadsnäringarna, en ökande stadsbefolkning i Trelleborg och därmed ett behov av att stadsjordarna expanderade ut över stadens omedelbara omland. Ett sådant sammanhang antydes i brevet 1476, men tidpunkten för nedläggningen framgår alltså inte av brevtextern, särskilt som man inte kan utesluta att liknande kontrakt med tidigare innehavare av den aktuella altarstiftelsen uppgjorts men gått förlorade. För att gå vidare med dessa

1: Understorp, 2: Svenstorp, 3: Västra Köpinge ?, 4: "Köpinge Ängen", 5: Lindals lokalisering av V Köpinge, 6: Arbmans bysamhälle öster om Maglarp.

Underlag: Skånska Rekognosceringskartan från 1810-talet, (Krigsarkivet).

problem krävs kompletterande arkeologiska observationer, som bl a kan ge ett utökat dateringsunderlag.

En speciellt intressant omständighet i samband med V.Köpinge är vidare, att denna by utgjort den ena i den egenartade ansamling av 4 -köpingebyar, Dalköpinge, Mellanköpinge, Kyrkoköpinge och V. Köpinge, som legat på rad ett par km innanför kusten, och där namntypen indi-

cerar ett vikingatida eller tidigmedeltida handelscentrum. De fyra -köpingebyarnas inbördes relativa kronologi liksom deras samband med uppkomsten av den högmedeltida stadsbildningen Trelleborg är outforskade företeelser, trots att vi här berör en problematik, som för närvarande är föremål för ett betydande inomvetenskapligt arkeologiskt intresse.¹⁸⁾ Även för dessa frågeställningar vore det en vär-

defull utgångspunkt, om man kunde finna platsen för Västra Köpings nedlagda bebyggelse.

Ett förslag till lokalisering har gjorts av Lindal, som anger platsen för bebyggelsen till ett läge cirka 1,2 km öster om Trelleborgs kyrka, endast o. 350 m från sockengränsen mot Kyrkoköpinge.¹⁹⁾ Denna lokalisering vilar emellertid på tämligen osäker grund. Lindals främsta argument är, att det utpekade området i sen tid benämnes "Köpinge vång". Denna benämning ger dock endast en antydning om *odlingsmarkens* utsträckning i sydost och bidrager på intet sätt till en finlokalisering av *bebyggelsens* läge.

För detta ändamål bör man istället ta sin utgångspunkt i några jordeboksnotiser, vilka även citeras av Lindal. I den äldsta jordeboken över Lunds domkaptels godsbestånd från år 1570 antecknas i samband med altargodset en avgift "aff thend öster woong".²⁰⁾ Detta område kan följas i senare jordeböcker och det benämnes i 1671 års jordrevningsprotokoll för "Westre Kiöpinge eller Lunde Capitels jorden hwilken ähr belägen utj Trelleborgs östre wang".²¹⁾ Med dessa notiser kan man alltså belägga en kontinuitet från brevet av år 1476, enligt vilket Västra Köpings bymark uppgick i Trelleborgs stadsjor. I samband med en lantmäteriförrättning 1844 karterades dessa jor. I beskrivningen till denna lantmäteriakt påträffas i Trelleborg: östra vång marknamnet "Köpinge ängen". På kartan kan denna lokaliseras till området mellan Östre vångvägen i väster och sockengränsen mot Kyrkoköpinge i öster. Köpingeängen sträcker sig västerut bort mot några åkerstycken, som är belägna i anslutning till nämnda väg, vilken här slutar blint.²²⁾ Om man identifierar området för dessa åkrar på Ahrrenius' fos-

fatkarta, finner man här en tydlig markering av fosfatförhöjningar i marken. Vid en besiktning av den aktuella terrängen i april 1977 gjordes dessutom fynd av olika typer av keramik, som medeltidsarkeologer fastställde som medeltida.

Marknamn, fosfatvärden och keramikfynd pekar sålunda här mot ett nytt förslag till lokalisering av V.Köpings försvunna bybebyggelse: cirka 2 km NNO från Trelleborgs kyrka och cirka 1,3 km VNV från Kyrkoköpinge kyrka. Detta ger ett bebyggelseläge, som från kusten räknat ligger i nivå med de tre andra, kvarlevande -köpingebyarna.

Det aktuella området har sannolikt redan naggats i kanten, eftersom här finns ett koloniområde, ett vattentorn och ett från väster framväxande småhusområde. Förhoppningarna får därför knytas till att åkermarken runt vattentornet och öster därom närmare kan undersökas, innan det enligt föreliggande planer exploateras för den expanderande stadens behov.

NOTER

¹⁹⁾ E. Österberg, Bondesamhälle i fokus. Ödeläggelse, återuppodling, kolonisation under senmedeltid och 1500-tal. Ale 1972:3.

²⁰⁾ I Ingers, Nedlagda byar och gårdar i Skåne, Ale 1971:3 och 1972:1.

²¹⁾ Se t ex senast U Sporrang, Mälarlandskapen mellan historia och förhistoria; FARS, Meddelande 30, (1975) och där anf.litt.

²²⁾ Se t ex S Gissel, Landgilde og udsæd, 1968, s 276ff och där anf.litt.

²³⁾ J A Fredericia, Historisk-statistiske Undersøgelser over Danmarks Landboforhold i det 17de Aarhundrede. (Dansk) Historisk Tidsskrift 1889-90, s 542ff. Jfr G Jeppsson, Huvudgård och sockengräns i Skåne. Ale 1967:1, s 16ff.

²⁴⁾ O Arrhenius, Fosfathalten i skånska jordar, SGU ser C N:o 383, 1934; U Sporrang, Phosphatkarterung und Siedlungsanalyse, Geogr. Annaler Vol.

50B, 1968 samt C Larsson, Fostatundersökning, stencil 1974.

⁷⁾ H Arhman, En medeltida by vid Albäcksborg i Maglarps socken. Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, s 21ff.

⁸⁾ Cinthio har lämnat en preliminär redogörelse över Svenstorpundersökningen i H Lindal, Trelleborgs medeltid, 1956, s 140ff. Se även E Cinthio, Vad är medeltidsarkeologi? Ale 1965:1, s 30.

⁹⁾ B Jacobsson, Rapport: Medeltida kulturlager, ej förut registrerade. St. Markie 4:1, 15:1, 16:1 och 19:1. Anderslövs socken, Skåne. (Manus 1977).

¹⁰⁾ C A Christensen i Ødegårde og ny bosetning i de nordiske land i senmiddelalderen, 1964, s 18.

¹¹⁾ L Ersgård, Rapport över arkeologisk undersökning vid Understorp, Gylle sn, Skåne. (Stencil sept. 1976). Det skall med tacksamhet tillfogas, att en väsentlig arbetsinsats trots provande yttre omständigheter genomfördes av hängivna frivilliga krafter.

¹²⁾ Evald Gustafsson, Kulturlandskapet i storstadens skugga. Ale 1974:2, s 34ff.

¹³⁾ Jfr S Welinder, Det förhistoriska kulturlandskapet i Sydvästskåne, Skånes Natur 61, 1974, s 35f och D Widholm, Fornlämningar i fullåkersbygd — ett dokumentationsproblem. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Årsbok 1975-76, s 29ff.

¹⁴⁾ H Lindal, Trelleborgs medeltid, 1956, s 136ff.

¹⁵⁾ I Ingers, a.a. Ale 1972:1, s 31

¹⁶⁾ Diplomatarium Danicum 2.R.:5, nr 243.

¹⁷⁾ Lunds Årkestifts Urkundsbok 4, s 267.

¹⁸⁾ Se t ex E Cinthio, Köping och stad i det tidigmedeltida Skåne, Ale 1975:1, Tom Olsson, The Löddeköpinge Investigation I, i Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum 1975-76, s 146ff och Rikard Holmberg, Den skånska Öresundskustens medeltid, 1977, s 14ff och s 78ff.

¹⁹⁾ Lindal, a.a., kartan s 135.

²⁰⁾ Danske Kancelli B:46 D III, DRA.

²¹⁾ Jordrevningsprotokoll över Skytts härad 1671, Kammararkivet, SRA.

²²⁾ Trelleborg akt nr 16B, Lantmäterienhetens i Malmö forskningsarkiv.

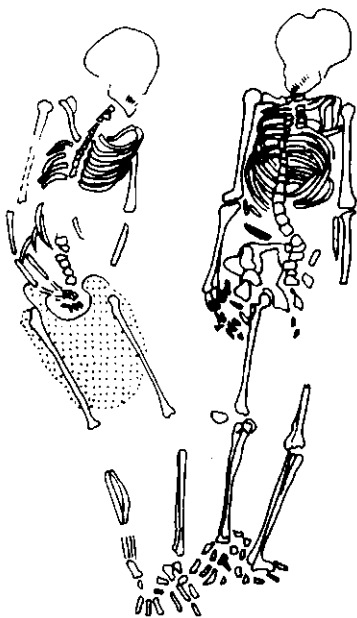
Utgrävt i Nymölla

Under hösten grävdes på Nymölla 12:3 Ivetofta sn i Skåne ett gropkeramiskt kulturlager, två skelettgravar från trättbägartid samt två urnegravar från bronsålderns senare del. Kulturlagret som ibland uppgick till 1,2 m tjocklek hade blivit synligt i vägkanten vid breddning av väg 1072 mellan Gualöv och Nymölla. Det undersökta området är 50 m långt och 4 m brett och ligger N om vägen som går i Ö-V riktning.

Kulturlagret började grävas kvadratmetervis och innehöll mängder av flintavslag samt några skrapor och tvärpilar. Detta bestod nästan till 100 % av kristianstadflinta, men även några avslag och en tvärpil av limhamnsflinta. Det är anmärkningsvärt att skraporna och avslagen är mycket stora och rätt klumpigt gjorda. I kulturlagret påträffades även sex stycken yxor: två av grönsten och fyra av någon obestämd sedimentbergart. Två mycket stora och fina malstenar påträffades också samt åtskilliga fragment av sådana som slitits ut. Keramik-materialet är förhållandevis litet och utgörs främst av gropkeramiska skärvor. Några trätt-

bägarfragment förekommer också. Djurbenen domineras av svin, hjort, häst, get, gräsäl och nöt. Området utgör troligtvis utkanten eller utkastet från boplatsen.

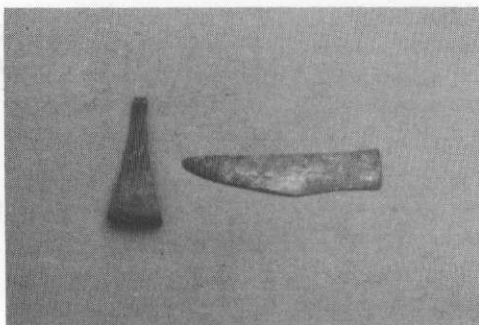
Sedan 32 kvm grävts av kulturlagret påträffades en skelettgrav som sedermera visade sig vara en dubbelgrav. Denna låg i

det understa skiktet av kulturlagret nästan i det sterila gruset, på en höjd av 7,51/7,36 m ö h. Inga nedgrävningsgränser fanns och graven bestod enbart av några stenar lagda över de döda. Den ena individen var en man i 17-18 års ålder vars skalle var trepanerad. Hålet på kraniet var ca 35 mm i diameter. Det andra skelettet visade sig vara en kvinna mellan 30 och 40 år. Hon hade rödockra strött över bäcken och övre lårbensparti. Båda skeletten var orienterade i S-N riktning med fötterna mot N. De hade ansiktena vända mot varandra och var gravlagda samtidigt. Inga som helst gravgåvor fanns i graven förutom två små mikroskåp som påträffades intill den manliga individen, dessa kan dock inte anses som gravgåvor. I övrigt återfanns endast ett par hasselnötsskal och en klofalang av gråsäl. Eventuellt kan man tänka sig att den döde svepts i sälskinn.

Fem meter Ö om dubbelgraven påträffades ytterligare en skelettgrav 7,39/7,33 möh. Denna var tyvärr skadad av vägarbetena och endast det vänstra underbenet samt höger hand och fot fanns kvar. Denna individ torde ha varit en kvinna i vuxen ålder. Båda gravarnas skelett var i mycket dåligt skick och hårt vittrade.

Ca 13 m Ö om sistnämnda skelettgrav återfanns den första urnegraven 8,17/7,98 möh. Den utgjordes av en cylindrisk urna med rabbig yta ca 20 cm hög och med en diameter av 15 cm. Den innehöll 270 g väl brända ben men ingen gravgåva. Urnan var bara nedsatt i en grop i marken utan någon omgivande konstruktion. Tyvärr var den skadad av jordbruksarbeten. Den andra urnegraven låg 12 m Ö om den första och satt i profilväggen på en höjd av 8,27/8,07 möh och hade några stenar runt omkring sig. Den var lätt tunnformig 20 cm hög och 17 cm i diameter och hade

rabbig yta. Den innehöll 1200 g mycket välbrända ben samt en rakkniv och en pincette av brons. Kniven var oornrad och mätte 95 mm i längd och 20 mm i bredd och hade inget handtag eller någon tånge. Pincetten var även den helt oornrad och mätte 61 mm i längd och 24 mm som bredast och 5 mm som smalast. Dessa föremål torde härröra från bronsåldersperiod IV-V.

Eftersom det undersökta området är så smalt som 4 meter i bredd finns det goda skäl anta att både gravar och kulturlager sträcker sig in mot den åker som ligger norr om det berörda området. På söder sida om vägen har det också funnits skelettgravar vilka tyvärr helt gått till spillo vid vägarbetet. Beklagligtvis har dessa inte på något sätt dokumenterats.

A. E-B.

Utgrävt i Skanör

Medeltidsarkeologiska avdelningen vid Historiska Museet i Lund har i samarbete med landsantikvariern under 1977 utfört en rad fältarkeologiska undersökningar i Skanör och Falsterbo. Denna verksamhet drivs sedan flera år som ett fortlöpande forskningsprojekt.

I detta sammanhang skall beröras två undersökningar, båda från det centrala Skanör. Den ena ägde rum i kv Möllehejden nr 1 omedelbart väster om Skanörs mölla. Avsikten var att undersöka om den äldsta bebyggelsen var belägen i anslutning till en strandvall, som genom borrhningar konstaterats längs stadens västra del. Undersökningen gav positivt resultat. Här påträffades rester av en mindre fiske-lägesbebyggelse, som genom ett myntfynd (kung Niels 1103-1134) samt fynd av vendiskt svartgods kunde dateras till 1100-talets förra del. Detta är för Skanörs vidkommande en mycket tidig bebyggelse och den ger därmed en intressant belysning åt problematiken kring stadens uppkomst och äldsta skede.

Den andra undersökningen, som företogs i kv Torsken nr 1, gav även den intressanta upplysningar om bebyggelse-

pografien. Grävningsplatsen var belägen i omedelbar närhet till Skanörs medeltida borg. Här konstaterades en medeltida strandkant, vilken sannolikt även utgjort en gräns för bebyggelsen mot borgområdet. I strandkanten och parallellt med denna påträffades stenpackningar, som troligen tjänstgjort som skoningar eller möjligen gångvägar. I anslutning till dessa fanns rikligt med avfall från benhantverk. Vidare kan nämnas två fynd av vapen, en spjutspets samt en parerstång till ett svärd.

L. E.

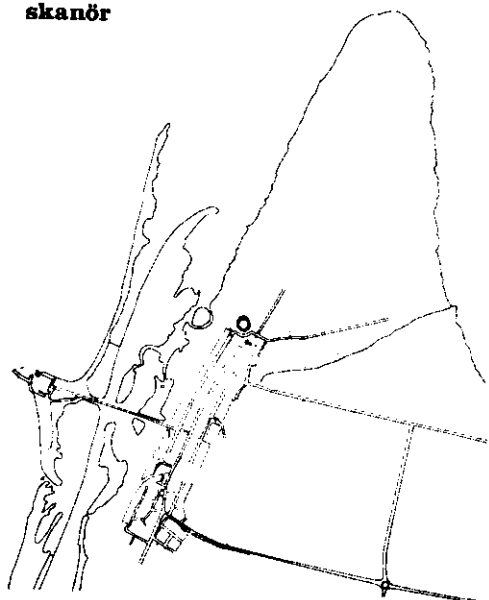
Restaurerat

Under åren 1976-77 har Gundrastorp-Ekholms dammverk restaurerats. Dammverket ligger i norra Skåne, på gränsen mellan Vittsjö och Verum socknar vid Vittsjöns utlopp mot Helgeån. En mjölkvarn med två par stenar samt en ramsåg finns på platsen.

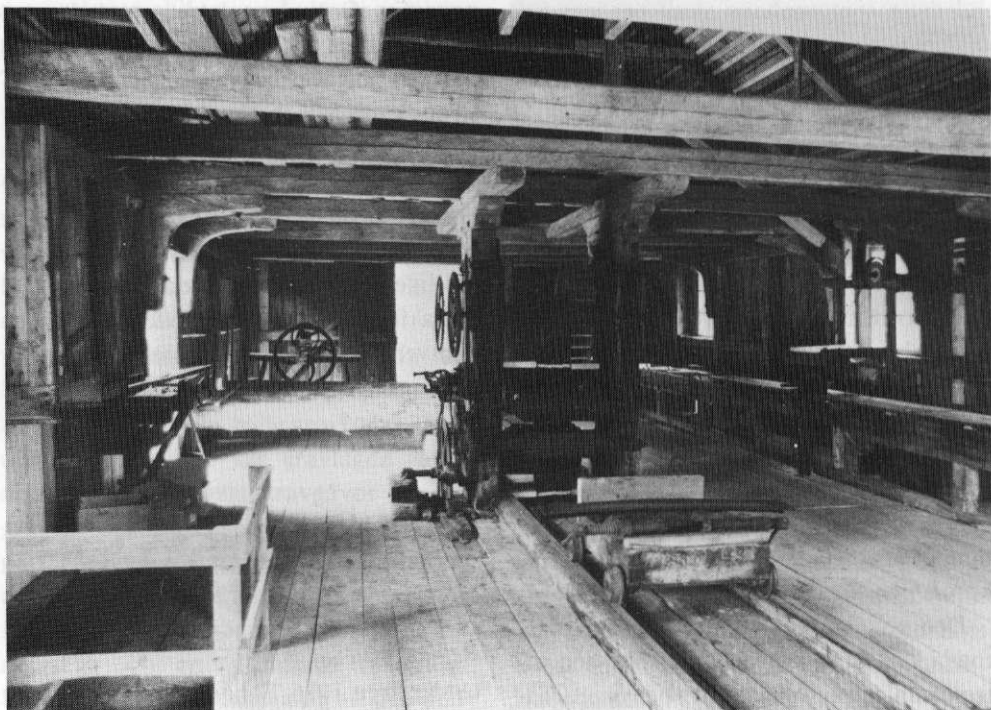
AMS och Hässleholms kommun stod för finansieringen och ABV för arbetet. Av Hässleholms kulturnämnd gavs medel för en historisk dokumentation vilken utfördes av undertecknad.

Den första gången anläggningen nämns är år 1698. Det framgår att Karl X efter tåget över Bält drog genom Vittsjö och tydligen såväl brände kyrkans mölla som tog livet av prästen. På grund av kvarnbristen som då uppstod kunde den lilla möllan i Gundrastorp, då en skvaltkvarn endast till husbehovsmäld, ta till sig främmande mäld mot tull. Flera funktioner växte upp på platsen, t ex spikhammare, stamp och såg, och en dynamisk om- och tillbyggnad skedde under de kommande

skanör

Karta över Skanör, utvisande de båda grävningsplatserna i kv Möllehejden nr 1, 2, kv Torsken nr 1.

Interiör av sågkvarnen med ramsågen från 1870 i mitten. Foto efter restaureringen.

300 åren. 1958 lades driften ner och byggnaderna hade därefter fått förfalla fram till den nu genomförda restaureringen vil-

ken givit två, i alla stycken, fungerande kvarnar.

A. Ö.

Överlämnat

Ramlösa hälsobrunns arkiv har överlämnats till landsarkivet. Tyvärr finns inte mycket bevarat av företagets äldsta handlingar och det är först på 1800-talet som beståndet blir någorlunda omfattande. Lasaretsarkivet finner man endast strödda spår av; kanske beroende på att läkartjänsten vid Ramlösa hälsobrunn var en bisysselsättning för kända doktorer. Förmodligen har de betraktat journaler och andra medicinska handlingar som sin personliga egendom och tagit dem med sig när de återvänt till sina ordinarie uppe-

hållsorter. Försök görs dock kontinuerligt att återfinna saknade handlingar, som tillhör arkiven.

Till hjälp för släkt- och hembygdsvetenskap har landsarkivet utgivit en vägledande förteckning över genealogiskt källmaterial för Hallands län, som betingar det facila priset av 10 kr. En likadan utgåva för Malmöhus län är under tryckning och väntas utkomma i januari 1978 till en kostnad av 25 kr.

A. CHR. M.

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen är utgivare av **ALE**, historisk tidskrift för Skåneland, som utkommer med fyra häften årligen. Tidskriften utges med bidrag från statens humanistiska forskningsråd. Brev och manus till redaktionen adresseras till Carin Bunte, Winstrupsgatan 10, 222 22 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften, 25: — kr, kan insättas på föreningens postgirokonto nr 246831-2, c/o kamrer Allan Persson, Karhögstorg 4 a, 223 55 LUND.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos föreningens sekreterare, antikvarie Nils Nilsson, Kulturen, 223 50 LUND.

EFTERTRYCK, helt eller delvis medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse

Intendent Bengt Bengtsson, Lund, ordf., länsantikvarie Evald Gustafsson, Malmö, v. ordf., antikvarie Nils Nilsson, Lund, sekr., kamrer Allan Persson, Lund, skattmästare samt professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, landsantikvarie Carin Bunte, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, museichef Torkel Eriksson, Helsingborg, museiintendent Lars-Göran Kindström, Helsingborg, professor Sven Kjällerström, Lund, professor Birgitta Odén, Lund, museichef Bengt-Arne Persson, Varberg, disponent Birger Persson, Ystad, professor Göran Rystad, Lund, greve Hans Wachtmeister, Johannis, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

